

Kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj

IKV

ART

ALL

GODINA XXII-1|2-2025

Kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj

Autori priloga:

Josipa Alviž
Lucija Burić
Ivo Glavaš
Josip Grozdanić
Ena Katarina Haler
Krešimir Karlo

Krasanka Majer Jurišić
Martina Ožanić
Mario Pintarić
Ana Plosnić Škarić
Danko Šourek
Vlasta Zajec

K
M
A
R
T
A
L

ISSN 1845-4356

Nova izdanja—Izložbe—Zaštita baštine—Znanstveni skupovi
—Znanstveni projekti—Disertacije

GODINA XXII-1|2-2025

Kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj

GODINA XXII-1|2-2025

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK: Petar Prelog
 UREDNIŠTVO: Petra Batelja Majić, Darka Bilić, Boris Dundović, Andrej Žmegač
 LEKTURA: Dunja Aleraj Lončarić
 GRAFIČKI DIZAJN: Mario Aničić
 TIPOGRAFIJA: Brioni i Lumin Sans, Nikola Đurek

IZDAVAČ:

Institut za povijest umjetnosti
 Ulica grada Vukovara 68
 10000 Zagreb, Hrvatska
 tel: +385 1 61 12 047
 faks: +385 1 61 12 742
 e-mail: kvartal@ipu.hr
<https://www.ipu.hr/article/hr/81/kvartal-kronika-povijesti-umjetnosti-u-hrvatskoj>

ISSN 1845-4356 [ONLINE IZDANJE]

Sadržaj

Nova izdanja

- 6 Krešimir Karlo **Nova svodna konstrukcija – sinteza Same Štefanca o slovenskoj gotičkoj arhitekturi**
- 14 Ana Plosnić Škarić **Imago honorifica** otočkih krajolika pobožnosti
- 22 Mario Pintarić **Povijest i umjetnost koja živi – 450 godina korčulanske bratovštine svetog Roka**
- 30 Danko Šourek **Tiho trajanje – barokni namještaj redovničkih crkava kontinentalne Hrvatske**
- 38 Lucija Burić **Rasvijetljeno slikarstvo nizozemskog baroka iz hrvatskih zbirki**
- 48 Josipa Alviž **Zbornik posvećen Grgi Gamulinu – novo referentno mjesto hrvatske povijesti umjetnosti**
- 58 Josip Grozdanić **O mijenama urbanih vizura u vizualnim umjetnostima**

Izložbe

- 68 Vlasta Zajec **Raskošna panorama slovenskog baroka**
- 78 Ena Katarina Haler **Kultura stanovanja kao izraz duha vremena i arhitektonskog umijeća**

Zaštita baštine

- 92 Vlasta Zajec **Zasluzeno priznanje**
- 98 Ivo Glavaš **Možemo li na primjeru šibenske katedrale sv. Jakova kazati da je UNESCO samo mit?**

Znanstveni skupovi

- 110 Krasanka Majer Jurišić **Mnogolika** popudbina Ane Deanović
- 118 Martina Ožanić **Novi pogledi na barok – migracije, mreže i utjecaji**

Znanstveni projekti

- 128 Dubravka Botica **Modeli naručiteljstva. Naručitelji, umjetnici i publika u Zagrebu u 17. i dugom 18. stoljeću**
- 132 Dragan Damjanović **Reprezentacija, razvoj, edukacija, participacija – umjetnost u društvu od 19. do 21. stoljeća**

Disertacije

- 140 Jasenka Ferber Bogdan **Ivan Benković – život i djelo**
- 142 Žana Matulić Bilač **Korske klupe i drvene vratnice splitske katedrale: oblikovne tehnike i kronologija**
- 144 Dragana Modrić **Umjetnički projekti zasnovani na upotrebi industrijske baštine socijalizma i pitanje političke društvenosti umjetnosti**
- 146 Karla Papeš **Military Architecture between Theory and Practice in the Early Modern Eastern Adriatic**
- 148 Patricia Počanić **Država kao naručitelj – narudžbe i otkupi likovnih djela za interijere javnih ustanova u Hrvatskoj od početka 1950-ih do kraja 1960-ih**
- 150 Aida Smailbegović **Iluminacije rukopisa Hatifijeve Timurnāme u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu**
- 152 Antonia Tomić **Ivan Meštrović i kulturološki kontekst drniškog kraja**

 Nova izdanja

Krešimir Karlo

Nova svodna konstrukcija – sinteza Same Štefanca o slovenskoj gotičkoj arhitekturi

SAMO ŠTEFANAC, *Sakralna gotska arhitektura na Slovenskem*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2025., 256 str.

ISBN 978-961-297-525-8

Sinteza Same Štefanca koja razlaže izgradnju gotičkih crkava na području Slovenije ambiciozno je zamišljena monografija koja se uspješno nosi s većinom problema koji se neizostavno javljaju pri tumačenju jednog stilskeg razdoblja u graditeljstvu od samih početaka do njegova smiraja. Prema tome, riječ je o nasljedniku velikih monografija o srednjovjekovnoj arhitekturi u Sloveniji 20. stoljeća, poput Zadnikarove *Romanske arhitekture na Slovenskem* (Ljubljana, 1959.) ili Komeljeve *Gotske arhitekture na Slovenskem. Razvoj stavbnih članov in cerkvenega prostora* (Ljubljana, 1973.). Pisanje sinteze umjetničkog razdoblja ili stila usporedivo je s intelektualnim naporom skladanja simfonije ili opere; dakle, osim poznavanja materije i svih istraživačkih problema za uspjeh je nužno pažljivo doziranje tempa, odnosno precizno valoriziranje brojnih podtema i sastavnica koje će rezultirati željenom i argumentiranom cjelinom. U toj je nakani *Sakralna gotska arhitektura na Slovenskem* uspješnica. Zadaća je ispunjenja spojem dvaju alata, prvim koji kronološki prati gotiku u srednjoj Europi i Sloveniji od prvih pojava do vremena kada elementi gotičkog stila postaju tradicijska arhitektura čija rješenja ostaju i na novogradnjama stilova koji će ga naslijediti. Takav kronološko-povijesni narativ potom je opremljen studijama slučaja koje će poslužiti kako bi se na mikrorazini objasnila pojedina graditeljska rješenja i njihov širi utjecaj. To će se primijeniti od žičke kartuzije, preko primjera visoke gotike do uspostave *Saalkirche* u 16. stoljeću.

Na području Slovenije nalazi se oko šest stotina crkava koje su u jednoj od svojih graditeljskih faza imale gotički sloj, čime je stvoren temeljni korpus povijesti graditeljstva, odnosno definirajući moment slovenske kulturne i graditeljske baštine; dapače, u tom se razdoblju upravo gradnjom crkava prvi put oblikuje i slovenski kulturni krajolik. Izgradnja župnih i samostanskih crkava odredit će prostorni razvoj gradova, sela i trgovišta. Gradnja gotičkih crkava u Sloveniji obilježena je dvama osnovnim utjecajima, manjim, vidljivim u slovenskom primorju koje je pod utjecajem gradnje Apeninskog poluotoka, ponajprije Venecije, i ostatka koji pripada srednjoeuropskom kulturnom krugu, odnosno, preciznije rečeno, prekoalpskom kulturnom prostoru.

Pojava gotičkog stila u Sloveniji usko je povezana s pojavom kartuzijanskog reda, kojem štajerski grof Otokar III. 1165. godine osniva kartuziju sv. Ivana Krstitelja, kao prvi dom tog reda nastao unutar granica Svetog Rimskog Carstva. Kao graditelj samostana spominje se brat Ainard, a crkva je posvećena 1190. godine. Štefanac dovodi u pitanje direktan Ainardov graditeljski utjecaj u Žiči jer je spomenut u kontekstu gradnje samostana po čitavoj Europi, stoga je vjerojatno u gradnji sudjelovao u organizacijskom smislu. U 13. stoljeću glavni nositelj razvoja graditeljstva i dalje ostaju redovnici, tako je 1234. godine Bernard Spanheimski sa suprugom Jutom osnovao cistercitski samostan *Fons Sanctae Mariae* kod Kostanjevice u Dolenjskoj. Ovdje se navodi kamena plastika s najbližim analogijama u cistercitskoj crkvi

u Bélapátfalvi, koja se redovito u literaturi uzima i kao analogija hrvatskom materijalu, no po tlocrtu je crkva u Kostanjevici znatno bliža južnoj Austriji (Lilenfeld ili Wiener Neustadt). Njima valja pridodati i teutonski red koji će se sredinom 13. stoljeća nastaniti u Ljubljani. Crkva teutonaca nije sačuvana, no povijesni je izvori opisuju kao građevinu križnog tlocrta, što nisu potvrdila arheološka istraživanja, no zbog sačuvane lunete portala utvrđena je kiparsko-graditeljska radionica s Gornjeg grada koja je djelovala na području Slovenije i Austrije. U 12. i 13. stoljeću gotički se elementi graditeljstva apliciraju kao dekoracija, odnosno ugrađuju se na još uvijek masivni, romanički način gradnje, što je pojava koju će njemačka literatura nazivati *Reduktiongotik*. Također, 13. stoljeće vrijeme je i pojave propovjedničkih radova čije graditeljstvo Štefanac svrstava u istarsku tipologiju crkava propovjedničkih redova, što znači crkvu bez transepta sa svetištem podijeljenim na tri kvadratično zaključene kapele presvođene križno-rebrastim svodom, te navodi četiri primjera datirana između polovice 13. i kasnog 14. stoljeća, crkve sv. Franje i sv. Dominika u Kopru te crkvu u Piranu, kojima pridružuje i franjevačku crkvu u Puli. Crkve propovjedničkih redova u kontinentalnoj Sloveniji, s druge strane, srednjoeuropska su inačica s dugim poligonalno zaključenim svetištem.

Četrnaesto stoljeće u crkvenom graditeljstvu autor naziva razdobljem zatišja. Budući da su 1273. godine dinastičkom promjenom slovenske zemlje pripale dinastiji Habsburg,

a istodobno je izumrla većina lokalnih plemićkih obitelji, područje današnje Slovenije postaje periferija, a to znači smanjenu graditeljsku aktivnost. Toj pojavi pridodaje dvije iznimke u Štajerskoj, Ptuj i Celje. U Ptuju je staro plemstvo preživjelo, a od 1322. godine Celje zadobivaju grofovi Žovneški i tako uzimaju sufiks Celjski. Nakon zatišja u 14. stoljeću, od okvirno 1400. godine graditeljska aktivnost doživljava procvat. U drugoj polovici 14. stoljeća se u arhitekturi srednje Europe konačno utvrđuje dvoranska crkva kao vodeća tipološka odrednica zajedno s formiranjem arhitektonskih principa, koji će dovesti do razvoja kasne gotike. To podrazumijeva velike, šiljato zaključene prozorske otvore, naglašenu dekorativnost kamene plastike i novih svodnih sustava koji se obično vežu uz utjecaj graditeljske obitelji Parler od kraja 14. stoljeća popraćen novim dekorativnim elementima, maskeronima i motivima sastavljenima od kružnica (riblji mjehur). Na prijelazu iz 14. u 15. stoljeće navedeni su se elementi spojili i time označili prelazak srednjoeuropske gotičke arhitekture u svoju kasnu fazu. U zadnjoj četvrtini 14. stoljeća započelo je razdoblje koje će potrajati nekoliko desetljeća, kada je graditeljska aktivnost u Sloveniji bez odgode prihvaćala novitete širega srednjoeuropskog prostora i kada su nastali spomenici koji po stilskim značajkama i kvaliteti ne zaostaju za onima u srednjoeuropskim središtima. Među najstarijim je spomenicima koji pokazuju elemente novog doba zapadna empora ptujske proštenjarske crkve koja je vjerojatno već 70-ih godina 14. stoljeća zamijenila

stariju strukturu. Prva je monumentalna gradnja novog razdoblja kapela Majke Božje Žalosne kod celjske opatije, danas župna crkva sv. Daniela, rezultat donatorske aktivnosti grofova Celjskih koji su u doba gradnje bili na vrhuncu moći.

Razvoj izgradnje gotičkih crkava na području Hrvatske dijeli brojne analogije sa Slovenijom. Od dvostrukog utjecaja Mediterana i srednje Europe, utjecaja cistercita, primjene *Reduktiongotika* sve do pojave parlerijanskih dekorativnih elemenata 15. stoljeća. Naravno, riječ je o prihvaćanju razvoja crkvenog graditeljstva srednje Europe, dok pojedinih poput kartuzijanaca, teutonaca ili majstora Štefana izostaju. Mislim da ponajviše mogućnosti za daljnja istraživanja leži u komparaciji građevinskog korpusa u Hrvatskoj i Sloveniji tijekom 15. stoljeća, odnosno u daljnjem proučavanju pojava koje je Diana Vukičević Samaržija detektirala koncem 15. stoljeća na franjevačkoj crkvi u Remetincu i dekorativnim elementima koje joj pripadaju. Držim kako će *Sakralna gotška arhitektura na Slovenskem* poslužiti svakom istraživaču srednjovjekovne sakralne arhitekture na području kontinentalne Hrvatske. ✕

Ana Plosnić Škarić

Imago honorifica otočkih krajolika pobožnosti

MATKO MARUŠIĆ, *Drvena skulptura Cresa i Lošinja do 1550. godine. Pojava i vrijednost*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2024., 302 str.

ISBN 978-953-373-044-8

Knjiga *Drvena skulptura otočja Cresa i Lošinja do 1550. godine: pojavnost i vrijednost* autora Matka Matije Marušića, znanstvenog suradnika na Institutu za povijest umjetnosti, objavljena je 2024. u izdanju matične mu ustanove. Sljedeće, 2025. godine Društvo povjesničara umjetnosti autoru je dodijelilo godišnju nagradu za knjigu. Riječ je o iznimnom djelu u kojem se višedimenzionalnim pristupom obrađuje drvena skulptura kasnoga srednjeg i ranoga novog vijeka na području nekadašnje Osorske biskupije (obuhvaćala je otoke Cres, Lošinj, Unije, Susak, Ilovik te Velike i Male Srakane).

Osnovu knjige čini katalog umjetnina koji je rezultat temeljitoga terenskog istraživanja. Okuplja trideset i osam jedinica (pojedinačnih skulptura i skupina), od kojih je osam do sada bilo neuočeno, proširujući tako i utvrđujući opseg sačuvanog korpusa, koji se, dakako, sastoji tek od očuvanih fragmenata nekadašnje baštine. Korpus čini šest skulptura Bogorodice s Djetetom, dvije Bogorodice Sućutne, tri tročlane skupine, od čega dvije Bogorodice sa svecima, dok je u trećoj središnji lik sv. Jakov stariji, dvije dvočlane skupine sa svecima, osam raspela i dvije skulpture iz grupe Raspeća, sedam svetih biskupa na tronu i osam pojedinačnih svetačkih figura. Kataloške jedinice, uz likovnu i ikonografsku analizu te popis literature, donose i rasprave o pitanjima autorstva ili likovnog izvorišta, a posebna je pažnja posvećena, kako ga autor imenuje, „dugom životu” skulptura koji obuhvaća problematiku naknadnih popravaka i prebojavanja,

originalnog smještaja te svih kasnijih premještanja i njihovih konteksta. Takva slojevita usmjerenost na nastanak i na „dugi život” svake pojedinačne skulpture odnosno skupine tek je osnova za sveobuhvatnu raspravu koja prati, kako autor sam kaže: „postupno slabljenje vjerske vrijednosti i postupno – iako vrlo polagano – prepoznavanje umjetničke vrijednosti” ovog dijela baštine.

U *Uvodu*, naslovljenom još i „stopama Branka Fučića”, autor ocrtava izgubljeni krajolik nekadašnjih težaka i plemića čija je pobožnost, kao nužni duhovni oslonac kako u svakodnevicu tako posebno i u najvećim nevoljama, rezultirala podizanjem ne samo crkava već i oko dvije stotine kapelica razasutih po arhipelagu te njihovom opremom. Pritom se, kako je s poštovanjem i naznačeno u naslovu poglavlja, autor nastavlja na Fučićev rad, koji je prepoznao umjetničku vrijednost te baštine, do tada učestalo poimane ružnom (A. Fortis, L. Cicognara) ili priprostim (F. Pinelli), otvarajući put daljnjim istraživanjima, pa i nastanku ove knjige. Sljedeće poglavlje nudi potpun pregled znanstvene i stručne literature u kojoj su više ili manje detaljno obrađene ili tek spomenute pojedine skulpture ili skupine, čime čitatelj postaje potpuno svjestan vrijednosti ovog djela kao prve sustavne i cjelovite znanstvene monografije o sakralnoj drvenoj baštini arhipelaga.

Slijedi analiza najvažnijeg pisanog izvora, vizitacije koju je 1579. predvodio A. Valier, gdje autor rekonstruira načela kojima su se vodili vizitatori u popisivanju i evaluaciji

zatečenog stanja sakralnih prostora te tumači korištenu terminologiju, ponajprije razrješujući vrste predmeta koje su označavane pojedinim riječima, a potom i razlučujući one koje su se odnosile na stanje skulptura od onih kojima se definirala prikladnost njihove daljnje uporabe u poslijetri-dentskom svijetu. Prikupljene zaključke sučeljava sa saču-vanim korpusom odgovarajući na pitanje stupnja očuvano-sti nekadašnje opreme.

Poglavlje posvećeno tipologiji drvene skulpture i topo-grafiji sakralnih prostora detaljno razrađuje pitanja udje-la i vrste od drva izrađene oltarne opreme, njezine pozlate i polikormije, i to originalne i kasnijih premaza, ikonografi-je, izvorne i naknadne postave u sakralnim prostorima, uk-ljučujući i teze o izgubljenim dijelovima složenijih cjelina te detaljnu stilsko-formalnu analizu koja rezultira spoznaja-ma o karakterističnim mijenama ovisnima o preuzetim re-gionalnim i europskim odnosno zadržanim lokalnim osobi-tostima.

Premda se u nadasve šturim pisanim izvorima ne otkri-vaju imena majstora, autor uspješno rekonstruira onodobne radioničke prakse i složenu podjelu zadataka rezbara, slikara i pozlatara, upućujući na veću bliskost tehnologije izrade dr-vene skulpture sa slikarskim praksama negoli onima kipar-stva u kamenu, za koje nalazi i da se odražavaju i u preuzi-manju uhodanih kompozicijskih predložaka. Nadalje ističe važnost komparativnih istraživanja i upućuje na mogućnost povezivanja pojedinih skulptura s majstorima i radionicama

koji su djelovali u drugim dalmatinskim, istarskim ili venet-skim sredinama te utjecaj srednjoeuropskog importa i nje-gov odjek u djelima lokalnih majstora. Pri utvrđivanju naru-čitelja potvrđuje da „traganje za i naizgled najbeznačajnijim povijesnim podatkom (...) nije uzaludan posao”, identificira-jući plemićke obitelji i bratovštine kao naručitelje niza skul-ptura.

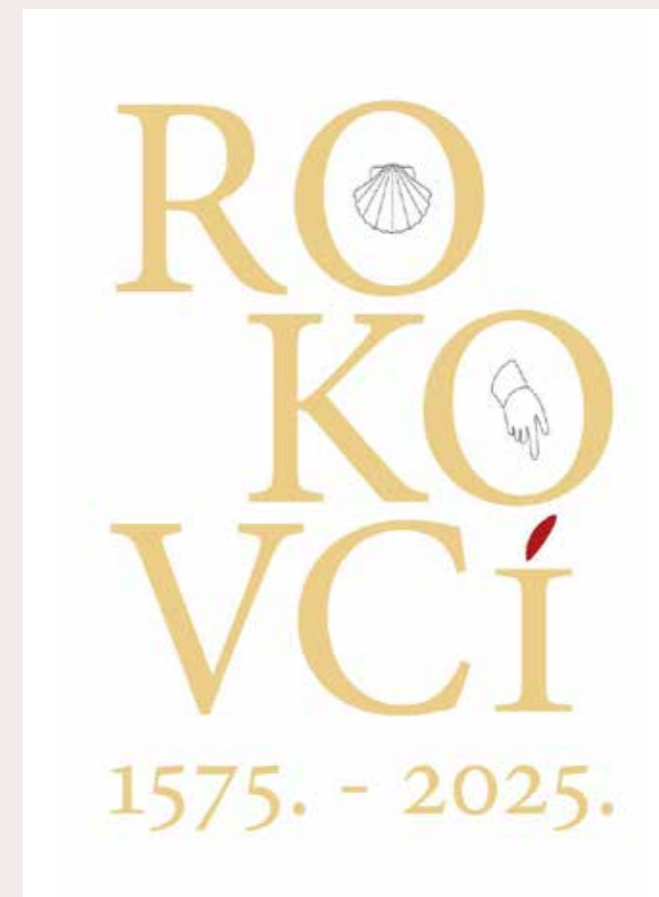
To autora vodi otvaranju novog pitanja o odnosu kvalitete naručenog djela i statusa naručitelja te utjecaja tekovina po-vijesnoumjetničke discipline na odgovore, odnosno primje-njivost termina „gotičko, renesansno i astilsko” u razumije-vanju i vrednovanju srednjovjekovne i ranonovovjekovne drvene skulpture. Razlaže nadalje, detaljno, aspekte njezi-ne afirmacije i negacije tijekom stoljeća kroz postupke repo-likromacije, rastavljanja skupina, izmještanja, reutilizacije, retituliranja, postavljanja u nove okvire, „uljepšavanja” do-danim predmetima (nakit, odjeća, ukrasi od kovina) ili za-mjenom dijelova, pripisivanja narativa o čudesnom postan-ku ili moćima i otkidanja komada (s vjerom u njihove moći). Autor zaključno utvrđuje kako sagledavanje isključivo estet-ske vrijednosti ne doseže puno razumijevanje: drveni kipo-vi *utjelovljavali* su nebeske zaštitnike i „štoviše, taj cilj nisu ispunjavali svega nekoliko desetljeća, isključivo za generaci-ju koja ih je naručila, već mnogo dulje, ponekad i stoljećima nakon nastanka”. Pri tome nalazi da je promjenjivost odno-sa vjerske zajednice jedina prikladna šira perspektiva kojom se može „doprijeti do obuhvatnijeg razumijevanja statusa i

uloge umjetnina” u „vjerničkom imaginariju minulih stoljeća”.

Ovaj sasvim sažeti prikaz knjige prati podjelu na poglavlja u kojima se autor fokusira na razjašnjavanje pojedinih aspekata problematike izučavanja drvenih skulptura nekadašnje biskupije, premda u svakom odlomku ostaje svjestan nužnosti sveukupnosti pristupa i nebrojivih poveznica među svim detaljima, uspijevajući zaključno oslikati načine na koje su odlike širih umjetničkih strujanja odabirane, interpretirane i reutilizirane u stvaranju lokalnog duhovnog krajolika. Autorovo bogatstvo misli i pijetet utkani su u svaku rečenicu kroz sučeljavanje s materijalno izgubljenom i nađenom, estetski prepoznatom i duhovno oživljenom baštinom. Stoga nalazimo da je jedini prikladan izraz za ovu knjigu onaj koji su upotrijebili vizitatori davne 1579. označavajući djelo iznimne umjetničke, a u ovom slučaju i znanstvene vrijednosti – *imago honorifica*. ✕

Mario Pintarić

Povijest i umjetnost koja živi: 450 godina korčulanske bratovštine svetog Roka

Rokovci 1575. – 2025. 450. obljetnica bratovštine svetog Roka u Korčuli, ur. Damir Tulić i Ivan Fabris, Korčula: Bratovština svetog Roka – Korčula, Župa svetog Marka – Korčula, 2025., 359 str.

ISBN 978-953-5871-1-6

Monumentalna monografija *Rokovci 1575. – 2025.* izniman je pothvat drevne, do danas aktivne korčulanske bratovštine svetog Roka da prigodom obilježavanja 450. obljetnice osnutka široj i stručnoj javnosti predstavi svoj „krsni list”, odnosno četiri i pol stoljeća kontinuiranog djelovanja na vjerskom, društvenom te povijesnoumjetničkom planu. Bratovštine u gradu Korčuli poseban su fenomen, no kroz se povijest nisu bitnije razlikovale od mnoštva brojnih sličnih laičkih vjerskih udruga duž Mediterana tijekom razvijenoga srednjeg te ranoga novog vijeka. Tako je već 1301. osnovana Bratovština svih svetih (sasvetani), potom 1575. Bratovština svetog Roka (rokovci), a 1603. Bratovština Blažene Djevice Marije od Utjehe – Pojasa (mihovilci). Međutim, činjenica da je u Korčuli neokrnljen ostao sačuvan kontinuitet njihova djelovanja (čak i početkom 19. stoljeća) sve do danas stavlja ih na posebno mjesto unutar hrvatske nacionalne baštine. Važno je istaknuti kako je upravo u za rokovce jubilarnoj 2025. godini, djelovanje korčulanskih bratovština u Velikom tjednu – *Vela setemana u gradu Korčuli* uvršteno u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske – Listu zaštićenih kulturnih dobara pod brojem Z-7981. Ta je odluka temeljena na elaboratu i povijesnom prikazu Velikog tjedna nekoć i danas čiji je autor Korčulanin Damir Tulić.

Kada je riječ o kontinuitetu, onda je ključno naglasiti kako je za 400. obljetnicu osnutka bratovštine svetog Roka u Korčuli, obilježenu 1975., posljednji korčulanski mitronosni

opat don Ivo Matijaca napisao temeljnu studiju o rokocima – *Povijest bratovštine svetog Roka u Korčuli* (Korčula, 1975., 189 str.). Ovu je važnu knjiga sa svim znanstvenim aparatima te temeljenu na dugogodišnjim opatovim arhivskim istraživanjima hvalila znanstvena kritika, napose recenzent Vinko Foretić. U njoj su dani gotovo svi aspekti života i rada bratovštine, od povijesnog konteksta i razloga osnivanja, statuta, članova, imovinskopravnih odnosa i karitativno-moralne aktivnosti sve do imovine, umjetničkih djela, kapele i oltara te bogate pjesničke baštine popraćene prijepisima izvornih arhivskih dokumenata. Zbog objektivnih okolnosti ova je važna knjiga bila likovno odveć skromna te široj publici nije mogla na izravni način predstaviti četiri stoljeća djelovanja bratovštine, napose kao udruge koja je sačuvala brojna umjetnička djela u svojem posjedu, a ona su do danas slabije ostala proučena.

Za obljetnicu 2025. odlučeno je kako će se iznova tiskati knjiga opata Matijace iz 1975., bez intervencija u njegov izvorni tekst, već će se u uredničkom izdanju napisati dva nova poglavlja o umjetničkoj baštini bratovštine te njezinoj i danas aktivnoj pjevačkoj tradiciji. Tako je dobivena suvremena znanstvena monografija u kojoj urednici imaju svoja autorska poglavlja.

Nakon studije don Iva Matijace (str. 30–212) Damir Tulić u velikom autorskom poglavlju pod naslovom *Sveti Roko u gradu i na otoku Korčuli: razvoj kulta i likovna baština* (str. 217–327) propitkuje početak i difuziju kulta svetog Roka na

Korčuli gdje se ovaj svetac u likovnoj baštini od 16. do početka 20. stoljeća javlja više od trideset puta. Svoje poglavlje dijeli na četiri potpoglavlja, a uz ono uvodno o Rokovoj hagiografiji posebnu pažnju usmjerava na difuziju njegova kulta na ovom južnodalmatinskom otoku. Nakon što su prvi protukužni sveci na Korčuli bili sveti Ciprijan, Kuzma i Damjan te sveti Sebastijan, tek će početkom druge četvrtine 16. stoljeća na otok stići sveti Roko, i to najranije u crkvu svih svetih, čime će grad Korčula postati ishodišna točka svečeva kulta. Potom će se raširiti na gradu najbliža mjesta Lumbarđu i Žrnovo, a osnivanjem bratovštine 1575. i gradnjom oltara u katedrali svetog Marka novoosnovana će laička udruga postati glavni širitelj svečeva kulta na otoku. Istodobno će se u gradu Korčuli sagraditi još dvije crkve u čast svetom Roku te jedna u čast svetom Liberanu, čime će grad potvrditi primat u difuziji novih svetačkih kultova na otoku i tadašnjoj Korčulanskoj biskupiji. Novi zamah štovanja sveca dogodio se u 19. stoljeću u vrijeme raznih „novih kuga” – kolere, tifusa i dizenterije – pa ne postoji danas mjesto na otoku koje nema kip ili sliku svetog Roka. S povijesnoumjetničkog aspekta posebno je važno poglavlje o kapeli i oltaru svetog Roka u katedrali, gdje će se zbog utjecaja bratovštine čitav četvrti nadograđeni brod (započet 1525.) od kraja 16. stoljeća početi nazivati kapela svetog Roka. U njoj je od 1575. do 1577. sagrađen drveni polikromirani i pozlaćeni oltar majstora Frana Čučića, porijeklom iz Blata na Korčuli, čiji su kipovi svetog Roka, Kuzme i Damjana te poprsje

Bogorodice s Djetetom (Gospa od Zdravlja) 1768. postavljeni na novi mramorni oltar majstora Girolama Picca. Damir Tulić daje novi prijedlog rekonstrukcije starog oltara te ističe kako su na domaćeg drvorezbara djelovali likovni predlošci poput *Bogorodice s Djetetom* slikara Girolama da Santa Crocea iz 1540. na glavnom oltaru župne crkve u Blatu ili pak grafički otisci za vez mletačkog majstora Giovannija Francesca Taglientea. Najvažnijem dalmatinskom drvorezbaru zadnje četvrtine 16. i prve četvrtine 17. stoljeća autor pripisuje i četiri nova djela u gradu Korčuli. U posljednjem poglavlju Tulić propitkuje likovnu baštinu sačuvanu u kući (*sali*) bratovštine gdje posebnu pažnju skreće na drvorezbarska djela korčulanskih kipara Marina Radice na prijelazu 19. u 20. stoljeće i Petra Pallavicinija (1940.), a obojica su bili članovi bratovštine svetog Roka.

U autorskom poglavlju *Pjevana baština bratovštine sv. Roka u Korčuli* Ivan Fabris (str. 331–340) kao aktivni pjevač bratovštine ističe pjesničke te liturgijske posebnosti napjeva te izvođenja pjesama tijekom liturgijske godine u Korčuli, stavljajući poseban naglasak na one pasionske tijekom Velikog tjedna (*Vele setemane*).

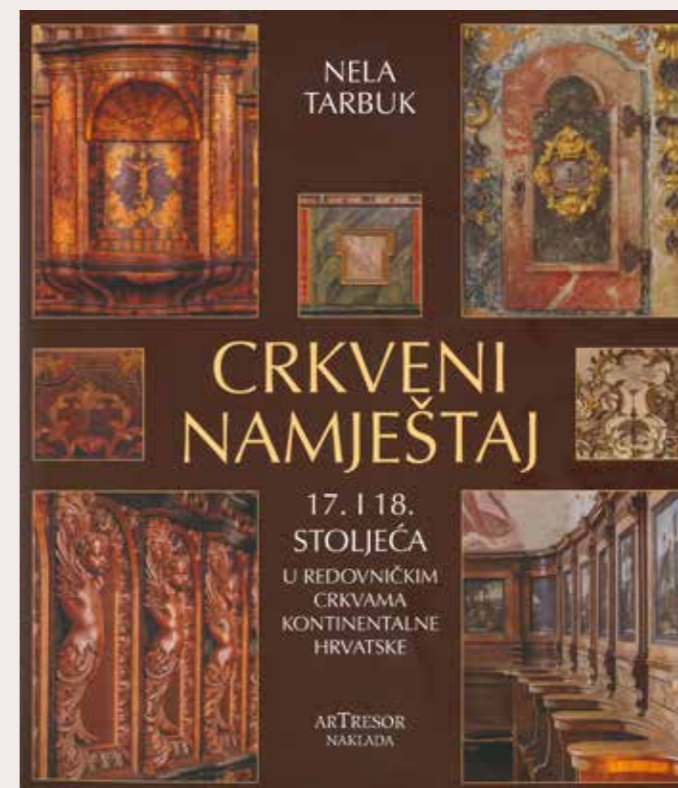
Na kraju monografije objedinjeni je popis arhivskih izvora te korištene literature (str. 349–354), a knjiga je zaključena kazalom osobnih imena (str. 355–358). Grafičku odnosno vizualnu prepoznatljivost monografije potpisuje povjesničar umjetnosti i konzervator Ivan Braut, koji je nastajao prikazati povijesnu slojevitost nastanka i razvoja bratovštine

svetog Roka kroz minulih 450 godina, ali ujedno naglasiti kako ona i danas živi i djeluje. Na minimalistički zamišljenim bijelim koricama (boja rokovačke *tonige* – tunike) velikim žućkastooker slovima (boja rokovačkog *kapina* – *mocete*) ispisano je ime bratovštine – ROKOVCI, onako kako se njezini članovi lokalno nazivaju. Unutar slova tek je diskretno naznačena i na grafički simbol svedena školjka te šaka koja pokazuje na ranu, inspirirana kipom svetog Roka postavljenim nad portal istoimene kapele u korčulanskoj katedrali. Čitava je knjiga iznimno bogato ilustrirana fotografijama: od onih starijih počevši od prve polovice 20. stoljeća, sačuvanih u arhivu bratovštine, do onih recentnih koje je duži niz godina snimao Damir Tulić, bilježeći bratovštinu kao aktivnog sudionika brojnih liturgijskih slavlja. On je i autor fotografija umjetnina u posjedu bratovštine te onih na netom restauriranom mramornom svečevu oltaru u korčulanskoj katedrali.

Rokovačka 450. obljetnica dobar je pokazatelj da nakon što umine slavlje i zaborave se prigodni govori, ostaje monografija koja čuva identitet i umjetničku baštinu jednog drevnog dalmatinskog grada i otoka danomice izloženog sve agresivnijim turističkim pritiscima. Veliki format publikacije s nizom fotografija širem čitateljstvu približava teme korčulanske „žive baštine”, a kvalitetna, znanstveno utemeljena i kritičkim aparatom popraćena monografija zasigurno će doprinijeti boljem razumijevanju te očuvanju ove i sličnih tradicija kojih su upravo hrvatski otoci postali svojevrsnom riznicom. ✕

Danko Šourek

Tiho trajanje: barokni namještaj redovničkih crkava kontinentalne Hrvatske

NELA TARBUK, *Crkveni namještaj 17. i 18. stoljeća u redovničkim crkvama kontinentalne Hrvatske*, Zagreb: Artresor naklada, Institut za povijest umjetnosti, 2025., 371 str.

ISBN 978-953-373-057-8

Knjiga Nele Tarbuk *Crkveni namještaj 17. i 18. stoljeća u redovničkim crkvama kontinentalne Hrvatske* predstavlja prvu cjelovitu monografsku obradu ove građe u našoj povijesnoumjetničkoj baštini te pruža važan znanstveni doprinos razumijevanju pomalo marginalizirane grane produkcije koja često nadilazi okvire (umjetničkoga) obrta. Riječ je, ukratko, o korpusu djela koja su unatoč zanatskoj potki u brojnim slučajevima dosegla visoku izvedbenu i likovnu razinu, potičući na znanstvenu obradu i kontekstualizaciju u sklopu srednjoeuropskih umjetničkih tokova dvaju baroknih stoljeća. Autorica – koja se tijekom svojega istraživačkoga rada temi crkvenoga namještaja posvetila kroz više zasebnih studija u sklopu opsežnijih kataloških i topografskih izdanja – u djelu koje je pred nama s posebnom pažnjom analizira opremu samostanskih i crkvenih prostora triju redovničkih zajednica ključnih za razumijevanje starije likovne baštine kontinentalne Hrvatske: isusovaca, pavlina i franjevac. Otkriva pritom tipološka i oblikovna obilježja, smjerove likovnih utjecaja, podatke o majstorima (mahom redovnicima laicima), kao i karakteristike samostanskih radionica u kojima je nastajao – nenametljivo prisutan – niz crkvenih i korskih klupa, ispovjedaonica, klecala, sakristijskih ormara i faldistorija.

Uvodni dio knjige slijedi poglavlje koje donosi pregled razvoja crkvenoga namještaja u odnosu na njegove funkcije u sakralnom prostoru, s naglaskom na poslijetridentsko razdoblje i smjernice Karla Boromejskog iz djela *Institutiones*

fabricae (1577.). Autorica zatim razrađuje pojedine vrste crkvenoga namještaja i njihovu stilsku i povijesnu evoluciju. Posebna pažnja posvećena je praksi izrade unutar redovničkih zajednica u 17. i 18. stoljeću, uključujući radionice, nacрте, materijale i tehnike. U nastavku slijedi pregled povijesti triju redova – isusovaca, pavlina i franjevac – kao naručitelja (često i stvaralaca) i korisnika te opreme, dok jezgri knjige sačinjavaju tri opsežne cjeline u kojima se detaljno razmatra namještaj zatečen u njihovim crkvama i samostanima (kolegijima, rezidencijama) na području kontinentalne Hrvatske.

Krećući se između kvantitativne skromnosti sačuvane i slutnji raskoši izvorne opreme, autorica analizira vrsnoćom izniman korpus sačuvanih djela crkvenog namještaja u isusovačkim crkvama u Zagrebu, Varaždinu, Požegi, Kutjevu i Osijeku, naglašavajući kako su požari, ukinuće reda (1773.) i prodaja imovine koja je uslijedila znatno umanjili izvorni broj ostvarenja. Premda se ne može govoriti o prepoznatljivom „isusovačkom stilu”, pa ni tipologiji u stolarskoj produkciji, sačuvani namještaj jasno je kontekstualiziran unutar srednjoeuropskoga baroknoga kruga 17. i 18. stoljeća. U njegovoj izradi sudjelovali su samostanski stolari, tj. braća laici, ali i vrsni svjetovni majstori, poput Ivana Anglmayra iz Klanjca i Jakoba Kirchstettera sa zagrebačkoga Gradeca. Među važnijim sačuvanim ostvarenjima ističu se klupe i ormari u crkvama sv. Katarine Aleksandrijske (1675.) i sv. Franje Ksaverskoga u Zagrebu (oko 1660.), one u današnjoj

katedrali Uznesenja Blažene Djevice Marije u Varaždinu (oko 1700.) te krstionica (iz 1760-ih) iz crkve Rođenja Marijina u Kutjevu. Unatoč fragmentarnoj očuvanosti, ova djela potvrđuju uključenost hrvatskih isusovačkih sredina u šire, prije svega srednjoeuropske, umjetničke tokove dvaju baroknih stoljeća.

U sljedećoj cjelini autorica razotkriva specifičnu likovnost pavlinskog namještaja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, ističući oslikavanje ploha figuralnim scenama i dekorativnim motivima kao ključnu prepoznatljivost likovnoga doprinosa reda u ovom polju crkvene umjetnosti. Upozorava na važnost rada pavlinske braće laika, stolara i slikara, i visoke kvalitativne dosege njihovih doprinosa (među kojima i onih vrsnih slikara poput Ivana Krstitelja Rangera). Promišljajući o poticajima za taj uspješni spoj stolarske i slikarske djelatnosti, autorica prepoznaje srodnosti s korpusom alpskoga pučkoga namještaja. Istodobno, skrupuloznom analizom upućuje na uvjerljive tipološke podudarnosti oslikanih klupe iz crkve Bezgrješnoga Začeca Marijina u Lepoglavi s analognim ansamblima iz franjevačke crkve u Frauenkirchenu u Gradišću (1700. – 1710.), kao i sakristijskim ormarima u pavlinskoj crkvi u poljskoj Częstochowi (Jasna Góra; druga polovica 17. stoljeća). Punina stilsko-oblikovnoga razvitka pavlinske stolarske baštine živo je dočarana nizom primjera, među kojima se – uz spomenute lepoglavske klupe – ističu ormar iz Fratrovaca Ozaljskih (oko 1640. – 1650.) i korske klupe iz obližnjih Svetica (početak 18. stoljeća), jedinstvene

u korpusu kontinentalne Hrvatske po prisutnosti ljupkoga motiva talijanske derivacije: krilatih anđeoskih hermi koje raščlanjuju uklade njihovih naslona.

Brojem sačuvanih predmeta najbogatiji korpus stolarskih ostvarenja, nastalih u krilu franjevačkoga reda, autorica predstavlja sagledavajući sličnosti i razlike građe u samostanima i crkvama triju povijesnih provincija prisutnih na ozemlju kontinentalne Hrvatske: sv. Ladislava, Svetog Križa te onoj sv. Ivana Kapistranskoga. Upućuje pritom na postojanje prepoznatljivih oblika unutar provincija, poput ormara s dvama pročeljima u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga, što svjedoči o formiranju svojevrstnih tipoloških konvencija unutar samostanskih radionica. Analizirajući sačuvane primjerke, autorica posebno ističe intarzirane ormare iz Klanjca (Provincija Svetog Križa) i Koprivnice (Provincija sv. Ladislava), kao i veći broj primjera ove tehnike u okviru baštine Provincije sv. Ivana Kapistranskoga. Iako se arhivski osvjedočena imena majstora tek rijetko mogu izravno povezati s konkretnim djelima, ističe se kako ih je većina – kao i u slučaju pavlinskoga reda – dolazila s germanskoga prostora. Usprkos vremenskim diskontinuitetima unutar sačuvanoga korpusa, brojnost zatečene građe dopušta rekonstrukciju razvojne linije stila od kasnog 17. do kraja 18. stoljeća, pri čemu su obuhvaćene sve važne vrste namještaja – od sakristijskih ormara do faldistorija – potvrđujući time osobito bogatstvo i raznolikost franjevačke crkvene opreme.

U zasebnom poglavlju autorica donosi sažet osvrt na naručitelje i donatore stolarskih ostvarenja u redovničkim crkvama, a slijedi kataloški dio s ukupno sedamdeset i jednom jedinicom u knjizi obrađenih djela. Izdanje je opremljeno nizom kvalitetnih fotografija koje čitatelju zorno prenose današnje stanje sačuvanih djela, ali i ona koja su, nažalost, propala tijekom proteklih desetljeća.

Ovdje predstavljena monografija Nele Tarbuk ključan je doprinos poznavanju slojevitog korpusa crkvenoga namještaja redovničkih zajednica kontinentalne Hrvatske. Iscrpnim i temeljitim (a u najvećoj mjeri i temeljnim) istraživanjem autorica je pridonijela valorizaciji ove, pomalo zapostavljene, grane barokne produkcije ukazavši na njezinu tipološku raznolikost i likovnu kvalitetu koja posve opravdava posvećeni joj istraživački trud. Naposljetku, nadamo se kako će vrijedno izdanje dodatno potaknuti svijest o potrebi zaštite, očuvanja i valorizacije ovoga segmenta naše baštine, kao zalog nastavka njegova tihog, ali trajnog postojanja. ✕

Lucija Burić

Rasvijetljeno slikarstvo nizozemskog baroka iz hrvatskih zbirki

Katalog izložbe *Sjaj u tami: nizozemsko slikarstvo 17. stoljeća u hrvatskim zbirkama*, 2024.

Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 12. prosinca 2024. – 9. ožujka 2025.

AUTOR IZLOŽBE: Ivan Ferencak, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU-a

KUSTOSICA IZLOŽBE: Valentina Bach, Galerija Klovićevi dvori

ISBN 978-953-271-157-8

Nizozemsko barokno slikarstvo iz hrvatskih javnih i privatnih zbirki prvi je put okupljeno, sustavno i cjelovito interpretirano te predstavljeno javnosti izložbom *Sjaj u tami: nizozemsko slikarstvo 17. stoljeća u hrvatskim zbirka* otvorenoj krajem 2024. u zagrebačkoj Galeriji Klovićevi dvori. Izložba, čiji je koncept osmislio Ivan Ferencak i čiju je organizaciju realizirala Galerija Klovićevi dvori pod kustoskim vodstvom Valentine Bach, prva je u ciklusu izložbi posvećenom primjerima zlatnih razdoblja europske umjetnosti iz domaćih zbirki. U nju je uključeno više od sto slika, grafika i crteža raspoređenih prema tematskim žanrovima, kao i nekoliko predmeta umjetničkog obrta, uporabnih predmeta iz nizozemskih kućanstava i impresivna replika autentične ženske odjevne kompozicije iz sredine 17. stoljeća. Budući da je izložba pripremljena u okviru projekta Hrvatske zaklade za znanost *Istraživanje provenijencije umjetnina u zagrebačkim zbirka* (IP-2020-02-1356; voditeljica projekta: Ljerka Dulibić) provedenom u Strossmayerovoj galeriji starih majstora HAZU-a, autor i njegovi suradnici posebnu su pažnju, uz prezentaciju novih povijesnoumjetničkih spoznaja o individualnim djelima, posvetili kolekcionarskim praksama i provenijenciji predstavljenih umjetnina. Takav interdisciplinarni i metodološki zaokružen pristup prezentaciji djela, kao i novi istraživački rezultati koji su proizašli iz priprema za opsežni izložbeni pothvat, trajno su zabilježeni katalogom

izložbe istog naslova koji je u nakladi Galerije Klovićevi dvori publiciran 2024.

Katalog izložbe otvara poglavlje njezina autora posvećeno panoramskom pregledu nizozemskog slikarstva na području Hrvatske s obzirom na lokaciju i pripadnost muzejskim i privatnim zbirka, prethodna porijekla umjetnina, kolekcioniranje i putove kojima su djela dospjela na hrvatske prostore te naposljetku osvrta na nove istraživačke spoznaje o autorstvu, motivima i provenijenciji izloženih slika. U ovom poglavlju Ferencak utvrđuje da se djela nizozemskoga baroknog slikarstva danas u Hrvatskoj uglavnom nalaze u zbirka na sjeveru zemlje i u Slavoniji, a njihov je najveći broj u Strossmayerovoj galeriji starih majstora HAZU-a i Muzeju Mimara. Osim nizozemskih grafika iz zbirke kranjskog plemića i polihistora Janeza Vajkarda Valvasora koja se od kraja 17. stoljeća nalazi u zagrebačkoj Metropolitanskoj knjižnici, hrvatske zbirke umjetnina u kojima se nalaze djela nizozemskog baroka formiraju se većinom u 19. i 20. stoljeću. Dok dobavljanje sjevernjačkog slikarstva uglavnom nije bilo prioritet domaćih kolekcionara, već onog talijanskog, autor poglavlja ističe zbirke i donacije Jurja Haulika, Ivana Kukuljevića Sakcinskog, Josipa Jurja Strossmayera, Ante Topića Mimare i Đure Kokše kao najveće doprinose sakupljanju djela nizozemskog baroka u Hrvatskoj. U skladu s izložbenim konceptom, i u katalogu izložbe Ferencak slike kategorizira prema hijerarhiji žanrova, ističući široki dijapazon žanr-scena, portreta i krajolika te nešto manje brojne,

Porculanske lule
FOTO L. Burić

ali vrijedne primjere sakralnog i profanog historijskog slikarstva.

Drugo poglavlje kataloga posvećeno staklenim i porculanskim predmetima nizozemskoga umjetničkog obrta 17. stoljeća potpisuje kustosica izložbe Valentina Bach. Predmeti primijenjene umjetnosti na izložbi služili su kao primjeri nizozemske kulture kakva je vidljiva na brojnim izloženim žanr-scenama, portretima i mrtvim prirodama. Iako je uloga uporabnih predmeta na izložbi bila sekundarna u odnosu na slikarstvo, katalog u ovom poglavlju donosi temeljit pregled razvoja obrta staklenih i porculanskih predmeta s obzirom na tehnike proizvodnje, utjecaje talijanskih, japanskih i kineskih metoda izrade i dekoracije te povijesni kontekst prosperiteta Nizozemske koji je omogućio napredovanje umjetničkog obrta u zlatnom razdoblju.

Zanimljiv i za posjetitelje posebno atraktivan dio izložbe bila je cjelovita replika ženske odjevne kompozicije iz sredine 17. stoljeća u punoj veličini, izrađena na Tekstilno-tehnološkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu prema *Portretu otmjene dame* Michiela van Miervelta iz Muzeja Mimara. Budući da je tipična crna odjeća s bijelim akcentima viših društvenih slojeva naširoko prepoznatljiv aspekt vizualne kulture kalvinističke Nizozemske 17. stoljeća – vidljiv i na portretima uključenima u izložbu – katalog je obogaćen i podrobnim tekstom Katarine Nine Simončić o nizozemskoj modi tog vremena. U ovom poglavlju autorica nam predstavlja razvoj običaja oblačenja u Nizozemskoj, tehnike

tkanja, bojenja i krojenja luksuznih crnih tekstila te izradu i simboliku specifičnih modnih dodataka. Ovo je posljednje poglavlje kataloga zaključeno opisom procesa rekonstrukcije izložene ženske odjevne kompozicije, pri čijoj je izradi kao stručna savjetnica sudjelovala autorica teksta.

Nakon uvodnih tekstova slijedi katalog izloženih djela opremljen sa 108 kataloških jedinica s kvalitetnim reprodukcijama i tekstovima Ivana Ferenčaka, Ane Petković Baletić, Ive Podrug, Marine Perković, Tanje Trška, Sanje Cvetnić, Ive Pasini Tržec i Arthura K. Wheelock Jr., koji iscrpno prezentiraju dosad poznate podatke i nova istraživanja o izloženim slikama, uključujući i nove atributivne prijedloge. Među njima se posebno ističe vrlo kvalitetno *Bičevanje Krista* iz Strossmayerove galerije starih majstora HAZU-a, koje je autor izložbe prepoznao kao jedno od četiri djela iz ciklusa Kristove Muke amsterdamskog slikara Dircka Santvoorta nastalo oko 1635. godine. Ovo je važno otkriće 2025. publicirano i u prestižnom časopisu *The Burlington Magazine*.¹

S obzirom na velik broj umjetnina iz privatnih zbirki i muzejskih čuvaonica, koje su inače rijetko izlagane i dostupne javnosti, izložba *Sjaj u tami: Nizozemsko slikarstvo 17. stoljeća u hrvatskim zbirkama* i njezin popratni katalog najvažniji su dosadašnji doprinos poznavanju nizozemskog slikarstva na području Hrvatske. Vrijednost izložbe i kataloga uvećana je novim saznanjima o provenijenciji predstavljenih djela koja su rezultat dugogodišnjih istraživanja koja su prethodila

¹ IVAN FERENČAK, A "Flagellation of Christ" in Zagreb from Dirck Santvoort's Passion series, u: *The Burlington Magazine* 167 (*Art of Northern Europe*, 2025.), str. 691–693.

Replika odjevne kompozicije i Portret otmjene dame prema kojemu je nastala FOTO L. Burić

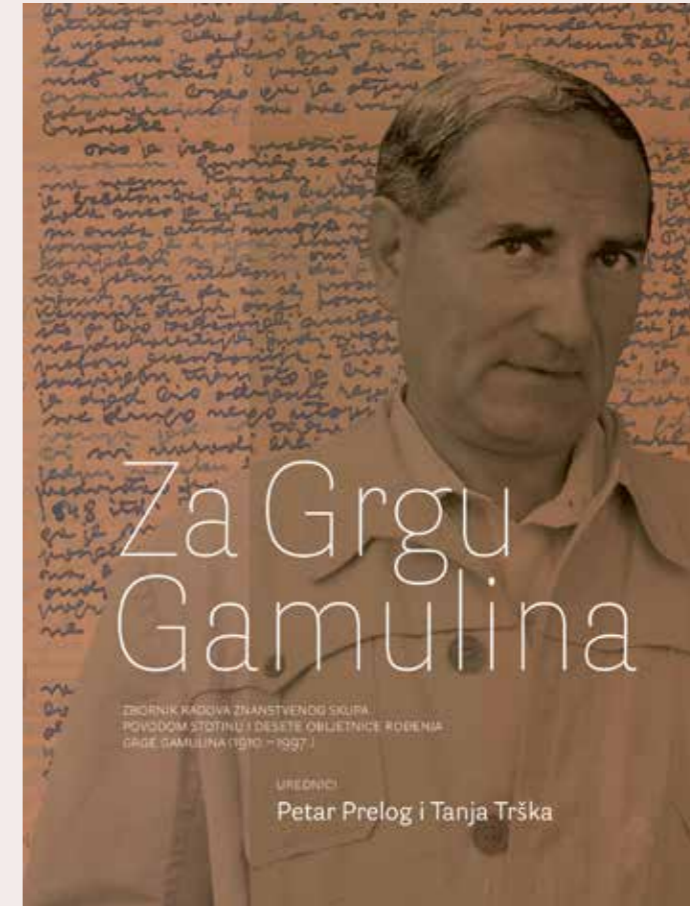
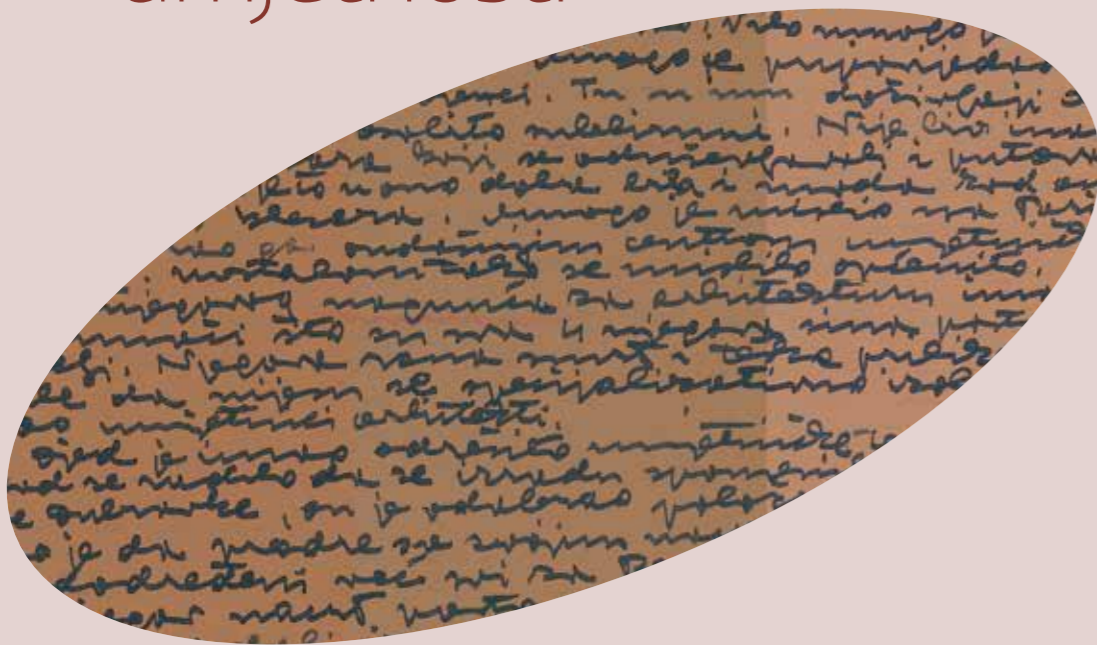

Dirck Santvoort, Bičevanje Krista, oko 1635., Strossmayerova galerija starih majstora HAZU-a

njezinu otvorenju, novim interpretacijama žanra i motiva te temeljito potkrijepljenim atribucijama. Pritom je uključivanje drugih vrsta umjetnosti i umjetničkog obrta u izložbu i njezin katalog doprinijelo domaćem poznavanju i razumijevanju vizualne i materijalne kulture barokne Nizozemske, kako za stručnu tako za širu javnost. ✕

Josipa Alviž

Zbornik posvećen Grgi Gamulinu – novo referentno mjesto hrvatske povijesti umjetnosti

Za Grgu Gamulina. Zbornik radova Znanstvenog skupa povodom stotinu i desete obljetnice rođenja Grga Gamulina (1910.–1997.), ur. Petar Prelog i Tanja Trška, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2024., 380 str.

ISBN 987-953-373-012-7

Zbornik *Za Grgu Gamulina*, u izdanju Instituta za povijest umjetnosti, donosi radove sa znanstvenog skupa održanog 7. i 8. listopada 2021. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu povodom 110. obljetnice rođenja Grge Gamulina (1910. – 1997.). Urednički ga potpisuju Tanja Trška i Petar Prelog, uz recenzentski doprinos Sanje Cvetnić, Renate Komić Marn i Vladimira Markovića. Zbornik je objavljen u okviru znanstvenoistraživačkog projekta Instituta za povijest umjetnosti *Fenomeni hrvatskoga umjetničkog moderniteta* (FEMO, 2023. – 2027.) te istraživačkoga institucijskog projekta Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu *Ikonografski, stilski i naručiteljski poticaji u hrvatskoj likovnoj baštini ranoga novog vijeka* (2024.). Objavljen u spomen na akademike Tonka Maroevića i Radoslava Tomića, baštinika i tumača Gamulinova slojevita naslijeđa, zbornik okuplja autore koji iz različitih perspektiva propituju Gamulinovu ulogu u razvoju hrvatske povijesti umjetnosti, njezine institucionalizacije i teorijskog utemeljenja.

Predstavljena su dvadeset i dva rada i dvadesetpetoro autora iz različitih domaćih institucija – sveučilišnih odsjeka za povijest umjetnosti u Zagrebu, Rijeci i Splitu, Instituta za povijest umjetnosti, Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Konzervatorskog odjela u Splitu i Nacionalnog muzeja moderne umjetnosti te samostalnih istraživača. Prilozi su raspoređeni u pet tematskih cjelina: *Pabirci iz biografije*, *Tragom starih majstora*, *Arhitektura u regiji*, *Biografija*, *monografija*,

sinteza i *Prema teoriji moderne umjetnosti*. Odabrana struktura omogućuje čitanje zbornika kao pregledno organizirane studije koja tematskim i metodološkim rasponom odražava širinu Gamulinovih profesionalnih interesa i dosega.

Prva tematska cjelina, *Pabirci iz biografije*, okuplja priloge koji iz različitih istraživačkih perspektiva rasvjetljuju manje poznate aspekte života, intelektualnog djelovanja i pedagoškog rada Grge Gamulina kroz arhivska istraživanja, osobna sjećanja i analitičke prikaze njegovih stručnih doprinosa. Ivana Prijatelj Pavičić analizira dosad neobjavljenu korespondenciju između Grge Gamulina i Krune Prijatelja pohranjenu u Arhivu Konzervatorskog odjela u Splitu, rekonstruirajući njihove suradničke odnose i rad na temama dalmatinskog slikarstva. Irena Šimić i Lina Šojat u valoriziraju Gamulinovu arhivsku ostavštinu u Institutu za povijest umjetnosti, ističući njezinu dokumentarnu i istraživačku vrijednost te mogućnosti digitalnih metoda u njezinoj obradi, ali i aktualizaciji Gamulinova znanstvenog naslijeđa. Igor Fisković razmatra Gamulinove medievističke studije i njihov doprinos međunarodnoj afirmaciji hrvatske umjetničke baštine, posebno kroz analize djela Paola Veneziana i sintezne monografije o srednjovjekovnom slikarstvu. Vladimir P. Goss donosi memoarski prilog o Gamulinovu nastavničkom radu i predavačkom stilu, a Radoslav Tomić na temelju dubinskog poznavanja Gamulinovih tekstova o renesansnom i baroknom slikarstvu predlaže njihovu sistematizaciju u tri kategorije – analitičke studije, kraće osvrtne i skice.

Druga tematska cjelina, *Tragom starih majstora*, okuplja tekstove koji prate Gamulinova istraživanja i interpretacije starijeg slikarstva i kiparstva, usmjerena na utvrđivanje autorstava, provenijencije i stilske pripadnosti djela starih majstora u domaćim zbirka. Autori na temelju arhivske građe, bibliografske analize i novih atributivnih interpretacija preispituju Gamulinove metode i doprinose poznavanju nacionalne baštine. Rad Matka Marušića analizira Gamulinova istraživanja dalmatinskoga srednjovjekovnog slikarstva sažeta u monografijama *Bogorodica s djetetom u starijoj umjetnosti Hrvatske* (1971.) i *Slikana raspela u Hrvatskoj* (1983.), analizirajući njegov pristup i metode, korištenu terminologiju te kritički odnos prema inozemnoj literaturi. Iva Pasini Tržec i Ljerka Dulibić predstavljaju djela starih majstora u zagrebačkim privatnim zbirka o kojima je Gamulin pisao, prateći njihovu provenijenciju, promjene vlasništva i današnji smještaj, te slijedeći njegove zapise donose nova saznanja i smjernice za buduće istraživanje zagrebačkih privatnih kolekcionara. Ivan Ferenčak razmatra Gamulinove priloge interpretaciji donacije Ante Topića Mimare Strossmayerovoj galeriji te problem atribucija i porijekla pojedinih djela, posebno kroz korespondenciju s Vinkom Zlamalikom i Radovanom Ivančevićem. Autor revidira spoznaje o atributivnoj problematici i provenijenciji dviju slika iz Strossmayerove galerije kojih se Gamulin dotaknuo: *Alegorija ljudske sudbine* i *Sveti Petar na prijestolju*. Rad Tanje Trške donosi analizu Gamulinova doprinosa stručnoj obradi i

atribucijama Zbirke Benko Horvat, ističući njegovu reviziju i racionalizaciju dotadašnjih pretjerano ambicioznih atribucija, kojom je postavio trajne temelje znanstvenog pristupa ovoj rijetko sačuvanoj privatnoj zbirci te pridonio njezinu pravilnom vrednovanju unutar hrvatske muzejske prakse. Damir Tulić i Mario Pintarić donose sustavan prikaz života i opusa kipara i altarista Antonia Michelazzija, s posebnim osvrtom na njegova djela u Rijeci i Kvarneru. Autori kao polazište i nadahnuće za svoj prilog zborniku ističu Gamulinova istraživanja djela kipara Giacoma Piazzette.

Treća tematska cjelina, *Arhitektura u regiji*, usmjerena je na Gamulinovo razumijevanje odnosa između moderne arhitekture i urbanizma te povijesnog ambijenta, pri čemu oba priloga povezuju njegove konzervatorske postavke iz 60-ih godina prošlog stoljeća s današnjim izazovima zaštite graditeljske baštine, pokazujući kako su Gamulinove ideje o očuvanju povijesnih gradova i arhitektonskoj odgovornosti ostale relevantne u suvremenom kontekstu urbanih transformacija. Marko Špikić donosi analitičko čitanje Gamulinove knjige *Arhitektura u regiji* (1967.), smještajući je u kontekst njegova pedagoškog djelovanja na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te ističući Gamulinovo načelo „sačuvati i nastaviti” kao izraz uravnoteženog stava između modernizacije i zaštite ambijentalnih vrijednosti. Sandi Bulimbašić propituje aktualnost Gamulinovih stajališta na primjeru suvremenih arhitektonskih intervencija u Splitu – Zapadne obale, hotela Ambassador i hotela Marjan – ukazujući na

kontinuitet problema između konzervatorskih načela i pritisaka investicijskog urbanizma.

Četvrta cjelina, *Biografija, monografija, sinteza*, okuplja radove koji razmatraju način na koji je Gamulin povezo pojedinačna istraživanja u sustavne prikaze nacionalne povijesti umjetnosti. Autori analiziraju njegove metodološke postavke, odnos prema pojedinim umjetnicima i teorijska polazišta sinteznih pregleda hrvatske umjetnosti 19. i 20. stoljeća. Ivana Rončević Elezović analizira Gamulinovu interpretaciju razdoblja modernizacije hrvatske umjetnosti kroz tumačenje slikarstva Quiquereza, Kršnjavoga i Mašića, ističući razdoblje 70-ih godina 19. stoljeća kao važnu točku kulturnog i institucionalnog oblikovanja nacionalnog umjetničkog identiteta. Irena Kraševac prati razvoj Gamulinovih pogleda na Meštrovićevo stvaralaštvo – od rane studentske kritike do rukopisa neobjavljene monografije iz 1985. – čime pokazuje autorovo sazrijevanje i prijelaz od kritičkog distanciranja do dubokog razumijevanja kipareva opusa. Frano Dulibić razmatra Gamulinove sintezne preglede hrvatskog slikarstva i kiparstva, uspoređujući ih s današnjim potrebama i metodologijama pisanja povijesti umjetnosti te pozivajući na institucionalnu suradnju i periodično obnavljanje sinteza. Klara Macolić sistematizira Gamulinove teorijske postavke o naivnoj umjetnosti, primjenjujući ih na analizu cinkopisa Ivana Večenaja i potvrđujući njihovu trajnu metodološku relevantnost. Vladimir Crnković podsjeća na Gamulinovu ključnu ulogu u tumačenju i afirmaciji

opusa Oskara Hermana, ističući monografiju iz 1978. kao najdublje prodiranje u umjetnikovu estetsku i duhovnu problematiku. Ivana Mance Cipek promišlja nastanak Gamulinovih sinteznih pregleda hrvatskog slikarstva i kiparstva kao rezultat planski organiziranog i dugoročnog istraživačkog rada, analizirajući njihove epistemološke temelje i koncept nacionalne identifikacije unutar povijesti umjetnosti. Cjelina potvrđuje Gamulinovu središnju ulogu u oblikovanju povijesti hrvatske moderne umjetnosti, istodobno otvarajući pitanja o kontinuitetu, metodologiji i budućnosti sinteznih pristupa.

Završna tematska cjelina naslovljena *Prema teoriji moderne umjetnosti* okuplja radove koji razmatraju Gamulinovu kritičku praksu i teorijska polazišta u odnosu prema modernoj umjetnosti, javnoj skulpturi i metodologiji povijesti umjetnosti. Petar Prelog pokazuje kako je Gamulinov odnos prema kritičkom realizmu u međuratnom slikarstvu u Hrvatskoj, od studentskog teksta iz 1932. preko poslijeratnog razilaženja s Hegedušićem do kasne suzdržanosti, bio obilježen Gamulinovom sklonošću zemljaškim zavičajnim obilježjima, interesom za naivu i promjenom stajališta u ovisnosti o osobnim i ideološkim relacijama. Rad Sanje Horvatinčić valorizira Gamulinov dvostruki angažman (kritičarski i strukturni) u memorijalnim projektima SFRJ-a, prikazujući razvoj Gamulinovih promišljanja o spomeničkoj plastici – od ranog interesa 50-ih i 60-ih za formalna i prostorna rješenja javne skulpture do 70-ih godina prošlog stoljeća,

kada u središte stavlja političke i ideološke implikacije „problema spomenika”. Autorica pokazuje kako su Gamulinov institucionalni položaj i kritička djelatnost oblikovali kriterije i rasprave o memorijalnoj produkciji socijalističkog razdoblja. Rad Svjetlane Sumpor sustavno prikazuje Gamulinove teorijske definicije i kriterije valorizacije naive, osobito u djelu *Prema teoriji naivne umjetnosti* (1965.), ističući njegovo razlikovanje naive od srodnih pojmova, povezanost s kustoskom praksom Miće Bašićevića te ulogu obojice u utemeljenju sustavnog proučavanja i vrednovanja hrvatske naive unutar povijesnoumjetničkog i muzeološkog konteksta. Analizirajući Gamulinov tekst *Tri napomene o metodologiji* (1980.) Danko Zelić razmatra Gamulinov koncept angažiranog povjesničara umjetnosti, njegovu otvorenost prema *connoisseurstvu* izvan stroge *Kunstgeschichte*, njegove obrane umjetničkog djela kao primarne građe povijesti umjetnosti, povezuje metodološka pitanja s nastavom likovne umjetnosti te propituje aktualnost i poticajnost Gamulinovih zaključaka u suvremenom kontekstu discipline.

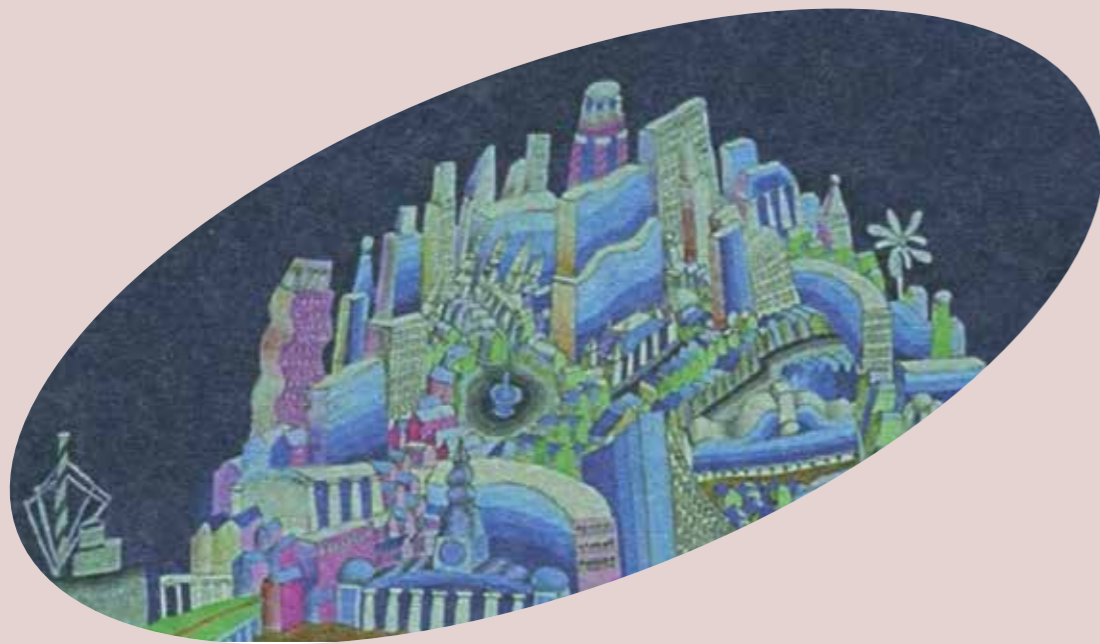
Zbornik zaključuju sažeci svih priloga na engleskom jeziku, čime se otvara mogućnost međunarodne recepcije iznesenih istraživanja. Lektura Dunje Aleraj Lončarić, prijevod sažetaka Željke Miklošević te grafičko oblikovanje Marija Aničića pridonose jasnoći, preciznosti i estetskoj kvaliteti izdanja. Posebno promišljeno vizualno rješenje naslovnice – fotografski *Portret Grga Gamulina* iz objektiva Branka Balića iz 60-ih godina, s detaljem njegovih rukopisnih bilješki

o Ignjatu Jobu u pozadini – uspješno povezuje sadržaj i formu, naglašavajući refleksivan i memorijalni karakter publikacije.

Zbornik *Za Grgu Gamulina* izdvaja se visokom razinom uređivačke dosljednosti i znanstvene konzistentnosti te pažljivo promišljenom strukturom i koncepcijom koja povezuje različite generacije istraživača te reafirmira Gamulinovo znanstveno, stručno i intelektualno djelovanje, pokazujući kako se njegovo naslijeđe može čitati u suvremenom istraživačkom kontekstu. Gamulin se u ovom izdanju pojavljuje ne samo kao „apostol atributivne metode” i utemeljitelj moderne hrvatske povijesti umjetnosti, nego i kao figura čiji su intelektualni zamasi – sinteza, interpretacija i polemika – i danas relevantni. Zbornik stoga nadilazi okvire komemorativne publikacije i postaje novo referentno mjesto: polazište za buduća istraživanja Gamulinova opusa i problemskih sklopova što ih je otvorio, ali i poticaj mlađim generacijama da nastave čitati, kritički preispitivati i nadograđivati temelj na kojem se hrvatska povijest umjetnosti – u velikoj mjeri zahvaljujući Gamulinu – institucionalno i spoznajno oblikovala. ✕

Josip Grozdanić

O mijenama urbanih vizura u vizualnim umjetnostima

FRANO DULIBIĆ, *Prikazi grada između utopije i distopije u karikaturi, stripu i animiranom filmu od 1945. do 2020. godine*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2024., 160 str.

ISBN 978-953-6089-53-6

U studenome 2024. Društvo povjesničara umjetnosti objavilo je knjigu *Prikazi grada između utopije i distopije u karikaturi, stripu i animiranom filmu od 1945. do 2020. godine*. Iza dugog naslova krije se iznimno zanimljiva i intrigantna studija dr. sc. Frane Dulibića, povjesničara umjetnosti i redovitog profesora na Odjelu za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu. U njoj on donosi iznimno zanimljivu analizu i usporedbu različitih načina na koje su gradovi i urbane vizure prikazivani u hrvatskoj likovnoj umjetnosti, osobito u segmentu popularne kulture. Možemo tako pratiti kako se prikaz gradova i urbanih cjelina mijenjao tijekom desetljeća, kao i je li to, i ako jest, koliko, ovisilo o društvenim uređenjima i političkim sustavima u kojima smo živjeli. Autor iznimno pomno i studiozno analizira koje su teme i ideje u različitim razdobljima tijekom sedam i pol desetljeća, pa tako i u razdobljima ključnima za modernizaciju na svim područjima, dominirale u pristupima urbanizmu i modernitetu. Kako Dulibić piše u predgovoru, temelji studije postavljeni su još 2014., kad se u Nacionalnom muzeju moderne umjetnosti počela pripremati izložba *Vizije grada*, a dodatni zamah dala joj je izložba *Ikonomografija grada II. (1950. – 2000+)* VIZIJE GRADA, postavljena u Modernoj galeriji u prosincu 2019., u pripremi koje je autor surađivao na realizaciji koncepcije muzejskog savjetnika Galerije Željka Marciuša. Prikupljeni materijal bio je toliko obiman da nije u cijelosti mogao biti iskorišten na izložbi, što je Dulibiću dalo ideju za pripremu knjige.

Karikatura, strip i animirani film mediji su popularne kulture, koja je nužno urbana te je neizbježno vezana uz grad, odnosno urbanitet. Promatrajući vizualne medije zajedno, jer ih osim izvedbene, a dijelom i tehničke srodnosti povezuje i to što su mnogi autori djelovali u dva, pa i sva tri medija, Dulibić se fokusirao na mijenjanje odnosa prema gradu u njima. Prema gradu ne samo kao pozadini ili mizansceni u pojedinim „crtićima”, karikaturama i stripovima, nego i kao njihovu aktivnom sudioniku, odnosno ravnopravnom sastavnom dijelu. Promjene su pritom s jedne strane u određenoj mjeri ovisile i o društvenim i političkim uređenjima, o većem stupnju dogmatizma u jednom ili liberalizma u drugom razdoblju, a s druge o manjim ili većim tehnološkim promjenama koje su donosila nova vremena i koje su utjecale na čitavo društvo, pa tako i na vizualne medije. Možda najvećoj promjeni svjedočimo posljednjih desetak godina, u kojima se odvijaju ubrzani pad zanimanja za tiskane medije i povećanje nastajanja radova i njihove distribucije u digitalnim medijima. U skladu s time promijenili su se i senzibiliteti, podjednako autorica i autora kao i recipijentata njihovih djela, publika se brojčano smanjila i evoluirala, što kao posljedicu ima i „uozbiljenje” konkretnih djela na jednoj razini, jer više ne služe primarno zabavi. Posljedica je napretka i polifonost tematskih izbora i izvedbenih pristupa, osobito u animiranom filmu i stripu, dok je u karikaturi primjetna stanovita kriza, kao da se autori još uvijek nisu snašli i prilagodili novim okolnostima.

Prvo razdoblje, nakon Drugog svjetskog rata, bilo je vrijeme uspostave ili obnove kulturnih institucija, škola, čitaonica, kulturnih društava, općenito prosvjetiteljstva. Teme i ideje koje su tada prevladavale u prikazima gradova, kao i načini njihove obrade i prezentacije, najviše su bile humoriistične i karikaturalne, a društveno-političke okolnosti i duh vremena nalagali su i zamjetnu razinu kritičnosti ili, kako se nekad govorilo, „konstruktivnosti”. U radovima karikaturista i autora stripova kakvi su bili Oto Reisinger i Ico Voljevica već tijekom 50-ih, a tako će ostati i kasnije, sve do 80-ih i u karikaturama Joška Marušića, Ivana Šarića, Ivana Pahernika i dijelom Srećka Puntarića, može se primijetiti dobrodušno ismijavanje i ironiziranje moderniteta i kroz urbane perspektive. Modernitet i urbanitet tada su se dijelom doživljavali i kao dekadencija, čak i u smislu „odnarođenosti”. Urbanitet je s jedne strane simbolizirao napredak i modernost, a s druge otuđenje i nerijetko čak imanentnu dekadenciju, a humor je izviraio upravo iz susreta tih suprotnosti.

Dulibić minuciozno analizira prikaze gradova i urbanih vizura i u današnje vrijeme, u karikaturi na primjerima radova Nika Titanika, Nikole Listeša, Žarka Luetića i ostalih autora, pa čak i u novim karikaturama doajena Nedeljka Dragića. Mijene pristupa u devetoj umjetnosti detaljno razmatra kroz ostvarenja predstavnika „stare škole” kakvi su Jules Radilović, Ivica Bednjanec, Borivoj Dovniković, spomenuti Oto Reisinger i još neki, ali i današnjih umjetnica i umjetnika koji donose različite pristupe i senzibilitete, poput Irene

Jukić Pranjić, Matije Pisačića i Darka Macana. Posebno poglavlje knjige posvećeno je temi transformacija urbanih prostora u stripu. S jedne strane Dulibić naglašava važnost serijala *Tupko* Nedeljka Dragića i *Sjena* Ninoslava Kunca, a s druge stripove skupine Novi kvadrat, osobito Mirka Ilića i Igora Kordeja, ali i Radovana Devlića i Milana Trenca. U novije vrijeme autori poput Trenca, ali, recimo, i Krešimira Zimonića i Magde Dulčić, unijeli su nove poetike i senzibilitete u strip općenito, pa onda i u prikaze gradova. Ne smiju se zaobići ni imena Dušana Gačića, pokojnog Edvina Biukovića, pa i Helene Klakočar Vukšić, a posebno poglavlje, dakako, zaslužuje Danijel Žeželj, kao najveći majstor urbane poetike u stripu posljednjih desetljeća. Njegovi stripovi obiluju drugačijim, začudnim vizurama gradskih motiva koje su istodobno hladne, u skladu s naslovom knjige distopijske, ali i neobično poetične. Nerijetko toliko da je poetičnost njihovo glavno ili barem iznimno važno obilježje, ono što se ponajviše pamti nakon čitanja.

U animiranim filmovima Zagrebačke škole također dominiraju gradovi, odnosno urbanitet. Dovoljno je sjetiti se filmova o inspektoru Maski ili primjerice *Koncerta za mašinsku pušku* Dušana Vukotića, filmova Vatroslava Mimice, *Šagrenske kože* Vlade Kristla i Ive Vrbanića... ili recimo Baltazar-grad iz serijala o profesoru Baltazaru. I u radovima aktualnih animatorica i animatora urbanitet je ako ne dominantno, a ono svakako neizbježno obilježje, za što se dovoljno sjetiti filmova Simona Bogojevića Naratha, Gorana Trbuljaka,

Martine Meštrović, spomenutog Matije Pisačića i ostalih. Knjiga *Prikazi grada između utopije i distopije u karikaturi, stripu i animiranom filmu od 1945. do 2020. godine* daje itekako bogat i detaljan uvid u sve navedeno te je iznimno vrijedno djelo namijenjeno ne samo upućenim recipijentima i studentima povijesti umjetnosti nego i svima zainteresiranim za domaću popularnu kulturu, njezinu prošlost i razvoj. ✕

••• Izložbe

Vlasta Zajec

Raskošna panorama slovenskog baroka

Barok v Sloveniji: Slikarstvo in kiparstvo, Ljubljana, Narodna galerija, 10. travnja – 9. studenoga 2025.
AUTORI IZLOŽBE: Matej Klemenčič, Katra Meke

Barok v Sloveniji: Arhitektura in uporabna umetnost, Ljubljana, Narodni muzej Slovenije, 12. lipnja 2025. – 18. siječnja 2026.

AUTORI IZLOŽBE: Metoda Kemperl, Andraž Keršič, Matej Klemenčič, Miloš Kosec, Neža Lukančič, Helena Seražin, Zora Žbontar

MATEJ KLEMENČIČ, KATRA MEKE (ur.), *Barok v Sloveniji: Slikarstvo in kiparstvo*, Ljubljana: Narodna galerija, 2025., 603 str.

ISBN 978-961-7209-15-0

ZORA ŽBONTAR, NEŽA LUKANČIČ (ur.), *Barok v Sloveniji: uporabna umetnost, risba in grafika*, Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2025., 417 str.

ISBN 978-961-6981-79-8

AUTOR KONCEPTA PROJEKTA *Barok v Sloveniji*:
Matej Klemenčič

U sklopu velikog projekta *Barok v Sloveniji* koji je, prema zamisli povjesničara umjetnosti Mateja Klemenčiča, ostvaren u suradnji pet slovenskih ustanova – Narodne galerije, Narodnog muzeja Slovenije, Muzeja za arhitekturu i oblikovanje, Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani i Instituta za povijest umjetnosti France Stele ZRC SAZU-a, u Ljubljani su ove godine otvorene dvije opsežne izložbe. U Narodnoj galeriji u travnju je otvorena izložba posvećena slikarstvu i kiparstvu, a dva mjeseca kasnije u Narodnom muzeju Slovenije otvorena je izložba kojom su predstavljeni arhitektura i primijenjena umjetnost. Od prethodnih velikih izložbenih projekata posvećenih tom razdoblju prošlo je više od pola stoljeća, a rezultati brojnih kasnijih istraživanja, koja su se osobito intenzivirala od početka 90-ih godina prošlog stoljeća, umnogome su promijenili i produbili poznavanje tog za područje Slovenije posebno važnog perioda.

Izložbe su popraćene dvama opsežnim katalogima posvećenima slikarstvu i kiparstvu te primijenjenoj umjetnosti, crtežu i grafici. Treći svezak, posvećen temi arhitekture, do dovršetka ovog prikaza nije još bio objavljen. U prvom dijelu kataloga *Slikarstvo in kiparstvo* sabrani su tekstovi kojima su obrađeni raznoliki aspekti teme – oltarne slike, barokno stropno i zidno slikarstvo, barokno kiparstvo, portretni prikazi Habsburgovaca, plemićke zbirke u doba baroka i barokna djela u zbirkama 19. i 20. stoljeća. Zaključuje ih studija o istraživanjima barokne umjetnosti u Sloveniji koju, kao i

uvodni tekst pod naslovom *Barok v Sloveniji: umetniki, naročniki, družba*, potpisuje Matej Klemenčič, razlažući osnovne istraživačke postavke projekta i kritički razmatrajući neke od temeljnih pretpostavki starije slovenske povijesno-umjetničke historiografije, posebice tumačenje umjetnosti 17. i 18. stoljeća u nacionalnom ključu. Uvrstivši u svoje tekstove brojne novije spoznaje i uvide, Klemenčič je napisao vrlo temeljit i sadržajan sintezni pregled barokne umjetnosti u Sloveniji.

Među pokretačima kulturnog poleta koji je obilježio to razdoblje na području Slovenije osobito važnu ulogu imali su pripadnici najviših slojeva habsburškog plemstva, što se očituje i u brojnim narudžbama djela znatne umjetničke razine. Kao jedan od najambicioznijih izdvaja se grof Ignacij Marija Attems (1652. – 1732.), koji je sagradio ili u baroknom duhu preoblikovao i opremio dvorce u Štatenbergu, Brežicama, Slovenskoj Bistrici i drugdje. Istaknutu ulogu imala je i kranjska prijestolnica Ljubljana, koja se u 18. stoljeću razvila u važno regionalno umjetničko središte sa stabilnom naručiteljskom bazom, privlačeći brojne istaknute umjetnike od kojih su se pojedini i trajno nastanili u tom gradu. Ta je činjenica bitno utjecala i na baroknu baštinu Hrvatske, posebice Zagreba i područja nekadašnje zagrebačke biskupije, s obzirom na to da su se naručitelji s tog područja nizom važnih narudžbi obraćali upravo umjetnicima iz Ljubljane. Dio tih djela predstavljen je i na izložbi u Narodnom muzeju. Naime, osim umjetnina koje su nastale na području današnje

Barok v Sloveniji. Slikarstvo in kiparstvo (Narodna galerija, Ljubljana, Slovenija, 10. 4. 2025. – 9. 11. 2025.). © Narodna galerija, Ljubljana (Foto Janko Dermastja)

Slovenije ili su za njega bile naručene (uz iznimku malo-brojnih primjera iz kolekcionarskih zbirki iz 19. i 20. stoljeća), u izložbu su uvrštena i djela koja su umjetnici koji su prebivali u Sloveniji izradili za susjedna područja, pa tako i za hrvatske naručitelje. U Narodnoj je galeriji, primjerice, izložena sjajna skulptura sv. Franje Regisa s oltara sv. Ignacija iz akademske crkve sv. Katarine u Zagrebu (nedavno restaurirana nakon velikih oštećenja koje je zadobila u zagrebačkom potresu 2020.), djelo u Ljubljani nastanjenog kipara mletačkog podrijetla Francesca Robbe, kao i dvije umjetnice s nekadašnjih oltara stare zagrebačke katedrale koje se danas nalaze u fundusu Muzeja grada Zagreba – slika ljubljanskog slikara Ioanessa Eisenhordta (čija se djela u Sloveniji nisu sačuvala) s prikazom biskupa Duha koji predaje krunu sv. Ladislavu, kao i skulptura Marije s Djetetom ljubljanskog kipara tirolskog podrijetla Johannes Komerstenera.

Na prvom katu Narodne galerije izložen je impresivan broj od više od 170 pomno odabranih umjetnina koje su grupirane i dodatno kontekstualizirane u okviru uže definiranih tema, s kratkim, pregledno pisanim tekstovima otisnutima na popratnim panoima. Izložena djela zorno predočavaju stilski pluralizam 17. i 18. stoljeća te dojmive kvalitativne dosege baroka na području Slovenije. Pred očima posjetitelja razvija se bogata panorama slovenske barokne baštine koja svjedoči o znatnoj dinamičnosti tadašnje društvene i kulturne scene te raznovrsnosti umjetničkih utjecaja.

Vrlo istaknutu dionicu slovenskog baroka čini zidno i strojno slikarstvo, s brojnim monumentalnim kompozicijama u plemićkim rezidencijama i sakralnim prostorima, od kojih su mnoge još uvijek sačuvane *in situ*. Taj je segment na izložbi prikazan uz pomoć fotografskih reprodukcija i nekoliko muzealiziranih fragmenata uništenih cjelina, uz popratne kratke filmove kojima su predstavljeni najreprezentativniji primjeri tih oslika. Filmovi su „nadograđeni” hologramskom figurom presenterice koja izgovara popratni tekst, što se doima nepotrebnim i ometajućim dodatkom. Primjena takvih tehnoloških rješenja kojima muzejske ustanove valjda nastoje privući pozornost mlađih posjetitelja, nažalost, često rezultiraju sličnim nesporazumima. U sklopu izložba organiziran je i niz popratnih programa – vodstva po baroknim objektima u Ljubljani, predavanja o raznovrsnim temama vezanima uz barokno doba, koncerti barokne glazbe na izvornim instrumentima te raznovrsne radionice za djecu, među kojima i radionica „baroknih mangi” što se čini potencijalno znatno učinkovitijim načinom privlačenja mlađe publike u muzeje od spomenutih hologramskih utvara.

Dionica arhitekture i primijenjene umjetnosti postavljena je u izlagački nezahvalnom prostoru atrija Narodnog muzeja. Bogato naslijeđe barokne arhitekture na području Slovenije predstavljeno je grafičkim prikazima, fotografijama i nacrtima, kao i razmjerno brojnim maketama, a pojedina arhitektonska djela dodatno su kontekstualizirana portretnim prikazima naručitelja te odabranim primjerima liturgijske

opreme. Među njima posebnu pozornost privlači impresivni viseći srebrni svijećnjak iz 1722. s prikazima iz života Franje Ksaverskoga, djelo augsburškog zlatara Johannes Zeckela, koji su za isusovačku crkvu sv. Jakova u Ljubljani naručili grof Janez Adam Rasp i njegova supruga grofica Ana Marija Fürnpfeil. Iznimne je vrsnoće i pluvijal koji je hodočasničkoj crkvi sv. Franje Ksaverskog u Radmirju darovala Marija Josipa Saska (1731. – 1767.), ukrašen luksuznim vezom, izrađen oko 1760. godine, vjerojatno u kraljevskoj vezilačkoj radionici u Lyonu. Tekstove u drugom svesku kataloga također potpisuje više autora među kojima su i dvije riječke povjesničarke umjetnosti – Mateja Jerman, koja je obradila temu liturgijskih predmeta i zlatarstva, te Iva Jazbec Tomaić, koja je napisala poglavlje o liturgijskom ruhu. Valja spomenuti da se među autorima kataloških jedinica prvog sveska kataloga našlo još troje riječkih povjesničara umjetnosti specijaliziranih za razdoblje baroka – Nina Kudiš, Mario Pintarić i Damir Tulić.

Ključ odabira izloženih djela njihova je kakvoća i paradigmatičnost u okviru predstavljenog narativa o likovnoj baštini baroka na području Slovenije. Zahvaljujući tome na izložbi su predstavljena sjajna i reprezentativna djela „gornjeg registra” te baštine koja zadivljuju svojom kakvoćom. Takvim je pristupom, međutim, izostavljen jedan važan dio građe – drveni oltari koji su brojnošću primjera te stilskom karakterističnošću izraza nezaobilazan dio slovenske barokne baštine. Na izložbi se može vidjeti samo jedan primjer drvenoga rezbarenog i polikromiranog oltara iz 17. stoljeća

– glavni oltar iz crkve sv. Jurja u Ortneku – no riječ je o djelu koje je dio stalnog postava Narodne galerije te se i inače nalazi na tom mjestu. Oltaru u katalogu nije pridružena zasebna kataloška jedinica, već se samo sažeto spominje i u vrlo umanjenom formatu reproducira u okviru kataloške jedinice kojom je obrađena slika Hansa Georga Geigera smještena na tom oltaru. Unatoč tome što njegova figuralna plastika nije osobito visoke kakvoće, već je, kao što je to često slučaj, riječ o obrtničkom radu prosječne kvalitete, cjelina oltara, čije su površine gotovo u potpunosti prekrivene pozlaćenom rezbarenom ornamentikom, egzemplarno je djelo srednjoeuropske oltaristike 17. stoljeća koja čini nezamisliv dio slovenske likovne baštine tog razdoblja. Valja ipak naglasiti da tema u okviru projekta nije u potpunosti zanearena te je primjereno elaborirana u spomenutom uvodnom tekstu Mateja Klemenčiča.

Izložba i prateći katalogi sadržajno su iznimno bogati te ih odlikuje visoka razina znanstvene interpretacije te uzorna muzeološka prezentacija. Matej Klemenčič, idejni začetnik i *spiritus movens* čitavog projekta, okupio je sjajnu ekipu suradnika koji su ponudili temeljit i impresivan pregled likovne baštine i kulture 17. i 18. stoljeća na području Slovenije, uspostavivši pouzdan reper za buduća istraživanja tog razdoblja, relevantan ne samo u slovenskom nego i u znatno širem europskom kontekstu.

S obzirom na povijesnu i kulturnu povezanost područja današnje Slovenije i Hrvatske, rezultati ovog projekta vrlo

su važni i za povjesničare umjetnosti koji se bave baroknom baštinom na području Hrvatske, a mogli bi biti i dobrodošlim poticajem za novu sintezu barokne umjetnosti u Hrvatskoj. Od zadnjih sinteza likovne baštine 17. i 18. stoljeća u Hrvatskoj također je već prošao niz desetljeća. Otada su objavljeni brojni važni znanstveni doprinosi posvećeni djelima i fenomenima likovne umjetnosti 17. i 18. stoljeća na području današnje Hrvatske, uobičajeno raspršeni po domaćim i stranim publikacijama raznolikog stupnja vidljivosti, koji su umnogome proširili i izmijenili naše spoznaje o tom razdoblju. Suvremeni sintezni pregled likovnih umjetnosti 17. i 18. stoljeća na području Hrvatske u formatu izložbe i/ili knjige stoga bi svakako bio dobrodošao i valjalo bi ga staviti visoko na popis desiderata povijesti umjetnosti u Hrvatskoj. ✕

Ena Katarina Haler

Kultura stanovanja kao izraz duha vremena i arhitektonskog umijeća

*Arhitekt – investor – obrtnik: Stambena arhitektura
Rudolfa Lubynskog u zagrebačkom Donjem gradu,
Hrvatski državni arhiv, Zagreb, 9. lipnja – 5. rujna 2025.*

AUTORSKA KONCEPCIJA IZLOŽBE: Irena Kraševac
AUTORSKI TIM: Marina Bagarić, Vanja Brdar Mustapić,
Boris Dundović, Katarina Horvat, Irena Kraševac,
Ivana Mance Cipek i Branko Ostajmer

Izložba postavljena u predvorju
Hrvatskoga državnog arhiva
FOTO Irena Kraševac

U lipnju 2025. u prostorima Hrvatskoga državnog arhiva postavljena je izložba posvećena arhitektu Rudolfu Lubynskom. Građevina koja udomljuje izložbu najistaknutija je iz njegova obimnog opusa; građena kao sveučilišna biblioteka, nesumnjivo je najvažnije ostvarenje zagrebačke secesije i prvoklasni primjer *Gesamtkunstwerka*. Upravo je taj pristup projektiranju ono što autori izložbe ističu u autorstvu Lubynskog, ali ovoga puta u kontekstu njegova često previđenog rada na području stambene arhitekture. Izložba *Stambena arhitektura Rudolfa Lubynskog u zagrebačkom Donjem gradu – arhitekt, investitor, obrtnik* ostvarena je unutar projekta ARHZAG i u suradnji Instituta za povijest umjetnosti i Hrvatskoga državnog arhiva. Autorsku koncepciju izložbe potpisuje Irena Kraševac, u suradnji s Borisom Dundovićem i Ivanom Manca Cipek s Instituta za povijest umjetnosti, Marinom Bagačić i Vanjom Brdar Mustapić iz Muzeja za umjetnosti i obrt, Katarinom Horvat iz Državnog arhiva u Zagrebu, te Brankom Ostajmerom s Hrvatskog instituta za povijest.

Zagrebački Donji grad nastaje i formira se kao – za to vrijeme karakteristično – urbano tkivo stambenih najamnih zgrada. Tradicija najamnog stanovanja i uloga investitora nasljeđe je koje dobro i pažljivo čuvamo do danas; promišljanje samih stambenih prostora i neodvojivost arhitekture od obrtništva mehanizam je koji već pripada povijesti. U razdoblju od 1909. do 1929. Lubynski je u Zagrebu projektirao dvadeset i pet stambenih zgrada. Naručitelji su bili privatni

investitori, ali i banke te mirovinske i dobrotvorne zaklade, a u izgradnji su sudjelovali umjetnici, obrtnici i tvorničari s ovog područja. Govorimo o danas nezamislivoj samoodrživosti građevinarskog poduzetništva na lokalnoj razini.

Rođen u Zagrebu 1873. u dobrostojećoj židovskoj obitelji Löwy, Lubynski se školuje na Visokoj tehničkoj školi u Karlsruheu. Nedugo po povratku u rodni Zagreb, 1907. s poduzetnikom Adolfom Müllerom počinje djelovati u području građevinarstva, da bi uskoro pokrenuo i vlastitu arhitektonsku praksu. Netom je provedena Regulatorna osnova i Donji grad je podijeljen u karakteristične blokove organizirane oko perivojnog poteza Zelene potkove, doba je industrijalizacije, tvornice na gradskoj periferiji sirovinama opskrbljuju sve brojnija gradilišta, dok se u središtu grada otvaraju obrtničke radnje kao produžetci majstorskih radionica iz drugih dijelova Monarhije. Industrijalizacija i urbanizacija otvaraju mogućnosti za priljev stanovništva, potrebe za stambenom izgradnjom su sve veće, a i stambeni standard slijedi spomenute procese. Građevni red propisuje izgradnju ugrađenih trokatnica, tada prevladavajućeg tipa na prostoru Donjeg grada. Uređenje stambenih interijera ima obilježja kasnog historicizma s tzv. *Altdeutsch* namještajem, sa secesijom kao stilom koji će obilježiti prijelaz u novo stoljeće. Na podove u stanovima se polaže hrastov parket, a u hodnicima, kuhinjama i kupaonicama keramitne pločice. Rudolf Lubynski u svoje zgrade postavlja keramiku iz tvornice Armina Schreinerera. U reprezentativnim salonima postavljene

Izložena arhitektonska dekoracija
s kuća Rudolfa Lubynskog
FOTO Boris Dundović

Rudolf Lubynski: Kuća Mihelić,
Palmotićeveva 5, 1911.
Foto Paolo Mofardin

su keramičke peći i to većinom one proizvedene u tvornici *Zagorka* iz Bedekovčine. Elektrifikacija na području grada kreće od 1910., pa ukorak s vremenom, Lubynski u svoje zgrade ugrađuje električna zvonca i telefonske priključke. Istovremeno, blato s još uvijek neasfaltiranih donjogradskih ulica građani otiru na ugrađena 'nožna strugala' smještena uz ulazna vrata.

Zahtjev investitora za što većom iskoristivosti površine građevne čestice, Lubynski ispunjava gradeći tržišno potentnu i ujedno zanatski izvanrednu arhitekturu. U Prilazu Gjure Deželića (42, 44 i 46) projektira niz od tri ugrađene trokatnice s dva stana po etaži. Uobičajena dispozicija i shema pročelja dinamizirane su izbacivanjem poligonalnih i zaobljenih erkera na uličnim pročeljima – a dodan je i pokoji stambeni kvadrat, na svaki način obzirno prema ulici na koju se reprezentativne prostorije otvaraju. U oblikovanju pročelja kod Lubynskog ima svakako slikarske vještine, zaigranosti, istovremeno i minucioznosti.

Za građevinskog poduzetnika Milana Eisnera, Lubynski projektira dvije najamne zgrade u Petrinjskoj ulici. Ponovno je prisutan vješt manevar zaobljenog erkera, kao i na kući za Samuela i Kristinu Schumacher u Preradovićevoj 37. Za adresu Amruševa 7 projektira trokatnicu za Lavoslava Schicka, odvjetnika, bankarskog i građevinarskog poduzetnika te istaknutog člana zagrebačke židovske zajednice. Danas obnovljena zgrada na Amruševu izlazi s dvama erkerima u koje bi stale i omanje sobe, a posljednja se etaža ističe

natkrivenim terasama s pogledom na sjever. Od predratnih projekata Rudolfa Lubynskog, osim spomenute antologijske Biblioteke, treba spomenuti i Svećenički dom iz 1910., smješten na kraju istočne osi Europskog trga na koji se otvara masivnom kolonadom što se proteže kroz sve tri etaže središnjeg dijela zgrade.

Jednoj drugačijoj tržišnoj praksi pripada Dobrotvorov dom u Haulikovoj 4, izgrađen na inicijativu samog Lubynskog i Velimira Deželića, koji je nakon smrti oca Gjüre preuzeo predsjedanje društvom *Dobrotvor*. Prema njegovoj zamisli, prihodi od najma ovih stanova išli su za školovanje građana nižega socijalnog statusa. Kvaliteta izvedbe i materijala nije zbog toga odstupala – keramika je Schreinerova, kupaonice su opremljene suvremenom sanitarnom opremom i emajliranim kadama, ugrađeni su štednjaci u stanicama, a prisutna je i dekoracija pročelja.

Otvaranjem tržišta i pojavom sve većeg broja stranih trgovačkih poduzeća tipična donjogradska zgrada trebala je imati lokal u prizemlju i stanove na katovima, po mogućnosti sa što više etaža, pa se tako pojavljuje mezanin nad lokalom i još tri stambene etaže. Takvu uglovnicu Lubynski gradi za poduzetnika Davida Kanitza na tadašnjem Trgu N (danas Trg žrtava fašizma). Prema Zvonimirovoj ulici kuća je tek blago isturena, dovoljno da djeluje simetrično s obzirom na uvedenu središnju os; prema trgu se zato otvara polukružnim balkonom na prvom katu. Odmak od dekorativnosti i prelazak u modernistički izraz vidljiv je na kući Dostal u

Rudolf Lubynski: Dom društva
Dobrotvor, Haulikova 4, 1911./1912.
Foto Paolo Mofardin

Frankopanskoj 5A iz 1930. Plohe pročelja potpuno su reducirane, oblikovanje je svedeno tek na naglašene poteze vijenca. Nakon Prvog svjetskog rata i sam se Lubynski upušta u poduzetništvo te gradi vlastitu najamnu zgradu u Smiči-klasovoj 19. Nesumnjivo u duhu ranog modernizma, projektira takvu uglovnicu, ornamentiku zadržava tek u natruhama, da upućuje na njegov potpis. Iza asketske vanjštine nalaze se stanovi raskošnih kvadratura, s nizom stambenih prostorija organiziranih oko centralnog ovalnog *halla*. Prisutna su načela tipičnoga donjogradskeg tlocrta, reprezentativne se prostorije nižu, no umjesto u dubinu, razmotavaju se uz ulične fasade i oko ulaznog prostora; služinčad i servisi završavaju u zapečku prema susjednoj zgradi. Arhitekt je sa suprugom živio na prvom katu, u raskošno opremljenom stanu s intarziranim parketom i otvorenim kaminom.

Iako građene po istim principima, unutar iste matrice i s gotovo jednakom tlocrtnom osnovom, nema tu dvije zgrade s jednakim ulaznim vratima, jednakom ogradom stubišta. Izložba *Arhitekt – investor – obrtnik* ukazuje na tu vezu sredstava, ideje i izvedbe do njezina najmanjeg detalja, kao nepovrljivog i dragocjenog trenutka; na vezu koja stvara ono što se uistinu moglo nazvati kulturom stanovanja, u svakom pogledu. ✕

Vlasta Zajec

Zasluženno priznanje

Draguč, oslik u kapeli sv. Roka

Uglednu Nagradu *Vicko Andrić*, koju Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske dodjeljuje za istaknuto djelovanje u području zaštite kulturne baštine, zasluženno je ove godine za obnovu crkve sv. Roka u istarskom naselju Draguč dobio stručni tim Hrvatskoga restauratorskog zavoda. Na čelu s voditeljicom programa Krasankom Majer Jurišić, jezgru stručnog tima obnove činili su Kristina Krulić, Ana Škevin Mikulandra, Ivan Jengi i Marina Boico Staraj, uz brojne druge suradnike.

Program obnove započeo je 2018. godine, tijekom koje su obavljena temeljita povijesnoumjetnička i konzervatorsko-restauratorska istraživanja crkve. Zahvaljujući tome dopunjena su ranija saznanja o crkvi, pa je tako primjerice ustanovljeno i da se na njezinoj preslici nalazi izvorno zvono iz 1530. godine. U sljedećem razdoblju, od 2019. do 2024., izvedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi te građevinski radovi obnove. U opsežnom popratnom elaboratu, čije autorstvo potpisuju Krasanka Majer Jurišić, Kristina Krulić i Ana Škevin Mikulandra, potanko su i pregledno prikazani povijest crkve, njezina obilježja i specifične vrijednosti te izvedeni radovi obnove.

Crkva je sagrađena 1526. godine na ulazu u Draguč i posvećena sv. Roku, jednom od najomiljenijih svetaca zaštitnika od kužne pošasti koja je u prethodnom stoljeću u dva navrata (1469. i 1499.) poharala to mjesto. Ubrzo nakon izgradnje (1529. i 1537.) njezina je unutrašnjost oslikana

zidnim slikama koje su se do danas u velikoj mjeri očuvale, što je jedan od ključnih elemenata njezina vrednovanja. Kako se doznaje iz natpisa na oslicima, autor je slika majstor Anton s Padove, rodom iz, kako se u literaturi uglavnom smatra, istarskog sela Padova pokraj Kašćerge, koji je na zidovima i svodu te majušne dragučke crkve smjestio čak dvadeset i osam prikaza s prizorima iz Kristova života, starozavjetnim prorocima i dragučkim svecima zaštitnicima. Brojem sačuvanih slikanih prizora dragučka se crkva u istarskom kontekstu izdvaja kao jedna od najbogatijih. Slikarstvo Antona s Padove stilski karakterizira provincijalna prerada rješenja preuzetih iz renesansnog slikarstva s kraja 15. stoljeća, s naglašenom ulogom crteža u gradnji slike. Branko Fučić njegov je izričaj odredio kao „pučki derivat velikog talijanskog stila”, dok je Milan Pelc s druge strane istaknuo da „Antun s Padove nije bio neuk seoski slikar, već samosvjestan i razmjerno obrazovan majstor, čiji je stil unatoč manjku elitne uglađenosti potpuno zadovoljavao očekivanja naručitelja i ukus lokalne sredine”.¹ Uz zidni oslik, iznimno važan kulturnopovijesni sloj crkve čine i brojni urezani crteži i godine te zapisi na glagoljici i latinici na njezinim zidovima iz kojih se doznaje niz dragocjenih podataka iz povijesti Draguča i crkve sv. Roka.

Restauratori su se u crkvi sv. Roka u Draguču, koja ima status zaštićenoga kulturnog dobra, našli pred vrlo složenim zadatkom koji je uključivao raznovrsne aspekte građevinske obnove, a posebno je zahtjevna bila restauracija zidnog

¹ BRANKO FUČIĆ, *Istarske freske*, Zagreb, 1963., 30; MILAN PELC, *Renesansa*, Zagreb, 2007., 505.

Draguč, kapela sv. Roka
nakon obnove

oslika, pri čemu se željelo sačuvati i spomenute naknadne zapise na zidnim površinama, s pravom vrednovane kao osobito važan kulturnopovijesni sloj. Temeljit pristup te skrupulozno vrednovanje njezine povijesne slojevitosti, s naglaskom na zidnom osliku, rezultirao je cjelovitom obnovom i vrsnom prezentacijom, s uspješno odmjerenim intervencijama koje su građevinski dio crkve učinile dugotrajno čvršćim i otpornijim, a oslik, uz minimalne retuše oštećenja na izvornom sloju i mjestimičnu uporabu tehnike *tratteggio*, čitkijim te odmjerenom koloristički naglašenijim.

Pomno promišljenim i vrsno izvedenim restauratorskim zahvatom dragučka *crkav popisana po meštri Antoni s Padive*, kako je to u svojem zapisu na zapadnom zidu crkve sročio pop Andrija Prašić, u svim je aspektima brižljivo i uzorno obnovljena, a cijenjeno priznanje Nagrada *Vicko Andrić*, u jubilarnoj dvadesetoj godini od njegova ustanovljenja, doista je otišlo u prave ruke. ✕

Ivo Glavaš

Možemo li na primjeru šibenske katedrale sv. Jakova kazati da je UNESCO samo mit?

Znači li što Francuzima da su park i dvorac u Versaillesu još 1979. upisani na popis svjetske kulturne baštine UNESCO-a? Ne znači baš ništa, jer tko na svijetu ne zna za golemi kompleks zapadno od Pariza u koji je, iz glavnog grada Francuske, kralj Luj XIV. premjestio svoj dvor. Znači li što Talijanima upis povijesnog središta Rima s Vatikanom na popis UNESCO-a 1980.? Vjerojatno još manje. Turisti sa svih strana svijeta u Rim su dolazili otkako turizam postoji, ali UNESCO-ova markica znači nama jer je hrvatska kulturna baština slabo poznata čak i u visokospecijaliziranoj znanstvenoj zajednici. Grad Šibenik s dva spomenika UNESCO-a, katedralom sv. Jakova upisanom 2000. i tvrđavom sv. Nikole, upisanom 2017., zbog toga privlači posebnu pozornost.

Šibenska katedrala sv. Jakova jedini pojedinačni hrvatski spomenik kulture na popisu UNESCO-a

Od osnivanja Republike Hrvatske, katedrala u Šibeniku tek je treći hrvatski samostalni spomenik kulture upisan na popis svjetske baštine UNESCO-a. Prije nje 1997. upisani su Eufrazijeva bazilika s biskupskim kompleksom u Poreču i povijesna jezgra Trogira. Poslije katedrale sv. Jakova Hrvatska je uspjela upisati samo jedan samostalni spomenik kulture na popis UNESCO-a – kulturni krajolik Starogradskog polja na otoku Hvaru. Tvrđava sv. Nikole na ulazu u šibenski Kanal sv. Ante dio je transnacionalnoga kulturnog dobra pod nazivom „Venetian Works of Defence between the 16th and

17th Centuries: *Stato da Terra – Western Stato da Mar*”, kao i stećci upisani 2016. kao dio transnacionalnoga kulturnog dobra pod nazivom „Stećci Medieval Tombstone Graveyards”. Međutim, računajući i razdoblje socijalizma, Hrvatska ima samo jedan pojedinačni spomenik kulture upisan na popis svjetske baštine UNESCO-a – katedralu sv. Jakova u Šibeniku. Sve su ostalo sklopovi građevina ili povijesne jezgre gradova. Zbog toga šibenska katedrala zauzima posebno mjesto među hrvatskim spomenicima kulture na popisu svjetske baštine, što nam daje za pravo da nakon dvadeset i pet godina od upisa – *sine ira et studio* – analiziramo dokumentaciju objavljenu na internetskoj stranici UNESCO-a.¹

Katedrala sv. Jakova u Šibeniku upisana je na popis svjetske kulturne baštine 2. prosinca 2000., tri godine nakon obnove kupole oštećene u rujnu 1991., početkom Domovinskog rata u Hrvatskoj.² Bila je to kruna napora da se taj važni nacionalni spomenik obnovi i konačno dostojno predstavi međunarodnoj javnosti. Za ovu prigodu nećemo se previše osvrutati na tekst nominacije i kartu obuhvata kulturnog dobra, koja je poseban problem, već ponajprije na vrednovanje stručnjaka ICOMOS-a. Nominacijski dokument Hrvatska je poslala 13. svibnja 1999., a izvješće stručnjaka ICOMOS-a nastalo je u listopadu 2000., nakon obilaska katedrale.

„Grad je osnovala obitelj Šubića u 10. stoljeću, koja je u to vrijeme bila vrlo utjecajna u Hrvatskoj. Početkom 12. stoljeća potpada pod utjecaj ugarskih kraljeva, koji su mu podarili neovisnost. Godine 1116. i 1378. Šibenik je stradao od

- 1 Dokumentaciju vidi ovdje: <https://whc.unesco.org/en/list/963/documents/>. Izvješće ICOMOS-a, koje nema posebnog naslova, citirat ćemo prema naslovu na internetskoj stranici UNESCO-a: *Advisory Body Evaluation*, ICOMOS, 2000.
- 2 Detaljno o ratnoj šteti i obnovi kupole katedrale sv. Jakova u radovima objavljenima u časopisu Udruženja hrvatskih arhitekata *Arhitektura*, 213 (1997.).
- 3 Izvorni tekst na engleskom jeziku glasi: „The town was founded in the 10th century by the Subic family, who were very influential in Croatia at this period. Early in the 12th century it came under the sway of the Kings of Hungary, who granted its independence. In 1116 and 1378 Šibenik suffered at the hands of the Venetians, who were vying with the kingdom of Hungary for control of the Dalmatian coast. In 1298 a papal bull issued by Boniface VIII created the Diocese of Šibenik. The Venetians took the town in 1412, renaming it Sebenico and holding it until the fall of the Venetian

- Republic in 1797.” Usp. *Advisory Body Evaluation* (bilj. 1), 184.
- 4 O obitelji Šubića vidi kod: MIROSLAV GRANIĆ, *Jadranska politika Šubića Bribirskih*, u: *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 36 (1994.), 35–68.
- 5 O ranosrednjovjekovnim nalazima i nalazištima na prostoru Šibenika vidi kod: ŽELJKO KRNIČEVIĆ, *Srednjovjekovna arheološka nalazišta na šibenskom području*, u: *Izdanja HAD-a*, 19 (1998.), 197–222.
- 6 Usp. GYÖRGY GYÖRFFY, O kritici dalmatinskih privilegija 12. stoljeća, u: *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 6 (1969.), 97–108. Detaljnije vidi kod: LUDWIG STEINDORFF, *Die dalmatinischen Städte im 12. Jahrhundert. Studien zu ihrer politischen Stellung und gesellschaftlichen Entwicklung*, Köln – Wien, 1984.

ruke Mlečana, koji su se natjecali s Ugarskim Kraljevstvom za kontrolu nad dalmatinskom obalom. Papa je bulom 1298. godine stvorio Šibensku biskupiju. Venecijanci su preuzeli Šibenik 1412. godine, preimenovali ga u Sebenico i tako držali do kraja Mletačke Republike 1797. godine.”³ Ta gomila stručnih i znanstvenih pogrešaka povezanih s poviješću Šibenika, pa i šireg područja Hrvatske, Dalmacije i istočne jadranske obale stoji u uvodnom dijelu dokumenta ICOMOS-a.

Šibenik nisu osnovali Šubići u ranom srednjem vijeku u 10. stoljeću, jer je to period povijesti u kojem ne znamo ništa ni o Šibeniku ni o Šubićima. Oni će kao utjecajna hrvatska plemićka obitelj, sa središtem u šibenskom Bribiru, na povijesnu pozornicu stupiti znatno kasnije.⁴ U centru Šibenika nikad nije otkriven nijedan arheološki materijalni dokaz iz ranoga srednjeg vijeka.⁵ Također ne znamo za točan status Šibenika neposredno nakon što je Hrvatska 1102. godine ušla u personalnu uniju s Ugarskom, što znači da je mađarski vladar iz obitelji Arpadovića kralj i Hrvatske i Mađarske. One ostaju odvojene države, ujedinjene samo u liku vladara. Stoga točan naziv nije ugarski kralj, nego hrvatsko-ugarski kralj. Hrvatsko-ugarski kralj nije Šibeniku podario neovisnost, nego dao određene povlastice, koje su Arpadovići (kasnije su ih potvrdili Anžuvinci) davali gradovima.⁶ Venecijanci nisu, nakon što su Šibenčani prihvatili vlast Mletačke Republike, promijenili ime gradu u *Sebenico*. To je vrhunac neznanja i krajnje bizarna teza. Grad Šibenik u povijesnim

izvorima ima svoju latinsku, ali i talijansku inačicu koja glasi *Sebenico*. Kao što na primjer prezimena (gentilna imena) poznatih šibenskih plemićkih obitelji Zavorović, Vrančić i Divnić u talijanskoj varijanti glase Zavoreo, Veranzio i Dinfico.

Iako u izvješću ICOMOS-a stoji drugačije, Nikola Firentinac mogao bi biti Hrvat

„Tom završnom fazom katedrale, koja se odvijala od 1475. do 1505., upravljao je Nikola Firentinac, talijanski arhitekt i kipar (djelovao od 1467. do 1506.) koji je zadržao cjelokupnu koncepciju strukture, upotrebu kamena kao jedinog materijala te način spajanja kamenih ploča koji je razvio njegov prethodnik”, tako o djelovanju Nikole Firentinca na katedrali sv. Jakova piše u dokumentu ICOMOS-a.⁷ Pod izrazom „prethodnik” misli se na Jurja Dalmatinca. Da je kojim slučajem Nikola Firentinac slijedio plan svojeg prethodnika Jurja Dalmatinca, katedrala bi izgledala potpuno drugačije. Ne bi imala svoj nadaleko prepoznatljivi renesansni izgled s predivnom kupolom i, što je najvažnije, jedinstveni montažni sustav kamenih svodova zbog kojih je i upisana na popis UNESCO-a. Sve je to djelo Nikole Firentinca, a ono što piše u dokumentu ICOMOS-a teze su o katedrali sv. Jakova i ulozi pojedinih graditelja koje su odavno dovedene u pitanje.⁸ Međutim, neobično je da je stručnjak ICOMOS-a, koji je vrednovao prijedlog upisa katedrale na popis svjetske kulturne baštine, nekritički prihvatio zastarjele teze iz nominacijskog

- 7 Izvorni tekst glasi: „This final phase was directed between 1475 and 1505 by Niccolò di Giovanni Fiorentino, an Italian architect and sculptor (active from 1467 to 1506) who retained the overall conception of the structure, the use of stone as the only material, and the method of joining the slabs of stone developed by his predecessor.” Usp. *Advisory Body Evaluation* (bilj. 1), 184.
- 8 O povijesti istraživanja, tezama o gradnji i ulozi pojedinih protomajstora vidi detaljno kod: PREDRAG MARKOVIĆ, *Katedrala sv. Jakova u Šibeniku: prvih 105 godina*, Zagreb, 2010., 25–91.

FOTO V. Madirazza

dokumenta i da nije bio nimalo upućen u kronologiju i sadržaj znanstvenih rasprava o značenju pojedinih graditeljskih faza katedrale sv. Jakova za povijest umjetnosti. S dijametralno suprotnih stajališta, još početkom 20. stoljeća te rasprave počeli su ni manje ni više nego đaci Maxa Dvořáka, pripadnici glasovite Bečke škole povijesti umjetnosti Dagobert Frey i Hans Folnesics. Monografija Dagoberta Freya o šibenskoj katedrali, s tezom o organskom jedinstvu djela Jurja Dalmatinca, objavljena je 1913. u uglednom bečkom časopisu *Jahrbuch des kunsthistorischen Institutes*.⁹ Već sljedeće godine u istom časopisu Hans Folnesics odgovorio je svojom tezom o gradnji katedrale, kojom stavlja naglasak na djelo Nikole Firentinca.¹⁰ Nakon toga znanstvena rasprava nastavila se praktički do naših dana.

Osim toga, prema novijim istraživanjima dovedeno je u pitanje i etničko porijeklo Nikole Firentinca, koji prema tome ne bi bio etnički Talijan, već Hrvat. Nadimak Firentinac po svoj prilici dobio je jer se školovao u talijanskom renesansnom središtu Firenci.¹¹

Što kazati o tvrđnji stručnjaka ICOMOS-a, koji u dokumentu o katedrali sv. Jakova pišu da je biskupska palača sagrađena na južnom rubu katedrale u 16. stoljeću? Biskupska palača kao takva postoji na istom mjestu od utemeljenja Šibenske biskupije 1298. godine, dakle znatno prije gradnje današnje katedrale. U povijesti je bila pregrađivana i preoblikovana više puta, a jedna je od njezinih građevinskih faza i ona iz 16. stoljeća.¹²

- 9 DAGOBERT FREY, Der Dom von Sebenico und sein Baumeister Giorgio Orsini, u: *Jahrbuch des kunsthistorischen Institutes*, 7 (1913.), 1–169.
- 10 HANS FOLNESICS, Studien zur Entwicklungsgeschichte der Architektur und Plastik des XV. Jahrhunderts in Dalmatien, u: *Jahrbuch des kunsthistorischen Institutes*, 8 (1914.), 27–196.
- 11 Usp. EMIL HILJE, Nikola Firentinac u Šibeniku 1464. godine, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 26 (2002.), 13–14.
- 12 Usp. *Advisory Body Evaluation* (bilj. 1), 184–185. O biskupskoj palači vidi kod: DANKO ZELIĆ, *Postanak i urbani razvoj Šibenika u srednjem vijeku*, doktorska disertacija, Zagreb, 1999., 164–166.

- 13 Izvorni tekst glasi: „The Cathedral of St James stands down by the sea, on a small square that was once the ancient heart of the town, with the town hall on the north side of the square and the municipal loggia on the east, both buildings in Renaissance style.” Usp. *Advisory Body Evaluation* (bilj. 1), 184.
- 14 O glavnim upravnim, administrativnim i sudskim sadržajima šibenske srednjovjekovne komune vidi kod: DANKO ZELIĆ (bilj. 12), 145–154.
- 15 Izvorni tekst glasi: „Šibenik consists of a labyrinth of narrow streets and small squares climbing from the level of the Cathedral to the fortress at the summit of the old town.” Usp. *Advisory Body Evaluation* (bilj. 1), 184.

U izvješću ICOMOS-a u rečenici kojom se opisuje povijesna jezgra Šibenika piše da se: „Katedrala sv. Jakova nalazi na malenom trgu koji je nekad bio staro središte Šibenika s gradskom vijećnicom na sjeveru trga i gradskom ložom na istoku, koje su sagrađene u renesansnom stilu.”¹³ Vidljivo je da se u izvješću ICOMOS-a ne razlikuju osnovni javni, upravni i administrativni sadržaji srednjovjekovne šibenske komune kao što su Mala loža i Velika loža, koja je pogrešno nazvana vijećnicom i proglašena renesansnom građevinom, iako je faksimilski rekonstruirana neposredno nakon Drugog svjetskog rata. Naime, vijećnica je nekadašnja Velika loža šibenske komune, a Mala loža jest loža gradske straže.¹⁴

Sama povijesna jezgra Šibenika opisuje se pomalo „amaterskom” rečenicom: „Šibenik se sastoji od labirinta uskih ulica i malih trgova koji se uspinju od katedrale do tvrđave na vrhu starog grada.”¹⁵ Stvarno prostiranje srednjovjekovnog Šibenika potpuno je drugačije. Šibenik je okrenut obali i prostire se od crkve i samostana sv. Frane uz rub nekadašnjih gradskih bedema na jugoistoku, sve do posljednjeg dijela sačuvanoga gradskog bedema u Docu. Od srednjeg vijeka dvije glavne gradske ulice pružaju se uzdužno, a najvažnija povijesna Ulica fra le Botteghe (današnja Ulica kralja Tomislava) ide uzdužno od Kopnenih vrata do Velikog trga na kojem se nalaze Velika i Mala loža te katedrala sv. Jakova. Tvrđava sv. Mihovila izdvojena je obrambena struktura na uzvisini iznad grada i u njezinoj široj okolini nema nikakve gradnje. U ranom novom vijeku znatno je proširena, tako da

se na svim povijesnim crtežima Šibenika jasno vidi da je odvojena od središta grada, kako je to uobičajeno s komunalnim kaštelima.¹⁶

Ovo su samo najvažnije zamjerke na izvješće ICOMOS-a o šibenskoj katedrali sv. Jakova, mogli bismo kazati da su to one koje su nam prve upale u oko. Kad se sve sagleda, nije se moguće oteti dojmu da je izvješće ICOMOS-a sastavljeno bez prethodnog uvida u društvenu strukturu, materijalnu kulturu i specifičnu graditeljsku baštinu istočne jadranske obale, posebice srednjovjekovnih dalmatinskih komuna. To nas sve tjera na daljnje razmišljanje koja je točno funkcija UNESCO-a i na koji se način delegiraju stručnjaci među članovima ICOMOS-a, ali to izlazi izvan okvira ovog rada. Možda bi nam prve riječi kojima počinje izvješće ICOMOS-a mogle mnogo više kazati o onima koji su ga sastavili: „Šibenik is a small town on the Dalmatian coast...” Šibenik ne bismo baš mogli opisati kao *small town on the Dalmatian coast*. Spada u veće gradove na istočnoj jadranskoj obali, a od 1298. godine sjedište je biskupije. Prema tome, nikako ne bi bio „mali grad na dalmatinskoj obali”.¹⁷

UNESCO jednima blagodat, a drugima pokora

Sudeći prema medijskim izvještajima, Venecija ipak neće biti stavljena na poseban popis ugrožene svjetske baštine UNESCO-a.¹⁸ Da je stavljena na taj popis, to bi bio korak do izbacivanja Venecije s popisa svjetske kulturne baštine, što se iznimno rijetko događa. Bi li tim činom Venecija prestala

¹⁶ Usp. IVO GLAVAŠ, O rekonstrukcijskim zahvatima na šibenskom kaštelu sv. Mihovila, u: *Peristil*, 63 (2020.), 30.

¹⁷ Usp. *Advisory Body Evaluation* (bilj. 1), 184.

¹⁸ Usp. <https://www.npr.org/2023/09/14/1199545612/venice-wont-be-listed-as-one-of-the-worlds-most-endangered-sites>

biti jedno od najpoznatijih mjesta na svijetu, koje svakodnevno posjećuju rijeke turista? Ne, naravno. Venecija i bez UNESCO-a ima probleme s kruzerima i gomilama turista koji zakrčuju ulice, ostavljajući nevjerojatne količine otpada. Za Veneciju značka UNESCO-a samo je jedan problem više. Možda bi za Italiju kao državu izbacivanje Venecije s popisa UNESCO-a bila nacionalna sramota, ali sumnjam da to mišljenje dijele stanovnici onih talijanskih gradova koji se guše u nepreglednim količinama turista. A što tek kazati o kaosu koji je uzrokovalo proglašenje arheoloških ostataka glasovitoga biblijskog Jerihona svjetskom baštinom? Svađa Izraela i Palestinaca ne prestaje, tako da je sve očekivano prešlo na teren geopolitike.

I na kraju, što je UNESCO, samo mit ili možda dobro upakirani blef? Teško je kazati, jer istina je, po običaju, u oku promatrača. Jedino što smo sigurni jest da je UNESCO jednima blagodat, a drugima pokora.

Nama u Hrvatskoj zasad je samo blagodat. ✕

● ● ● ● Znanstveni skupovi

Krasanka Majer Jurišić

Mnogolika popudbina Ane Deanović

Otkrića, istraživanja, prezentacije, znanstveno-stručni skup,
Zagreb, 13. rujna 2024.

Andela Horvat, Tihomil Stahuljak
i Ana Bogdanović (Deanović), 1944.
FOTO Ž. Deanović (MKM - FKB inv.
br. 2649) (002).

Znanstveno-stručni skup posvećen Ani Deanović pod naslovom *Otkrića, istraživanja, prezentacije* održan je u organizaciji Akademije likovnih umjetnosti i Instituta za povijest umjetnosti. Organizacijski i znanstveni odbor skupa, Suzana Damiani, Martina Ožanić i Andrej Žmegač, nastojao je okupiti niz izlagača raznovrsnih tema posvećenih radu i djelovanju te istaknute povjesničarke umjetnosti i konzervatorice, u povodu 105. godišnjice njezina rođenja.

Ana Deanović rođena je 1919. u Zagrebu. Po dovršetku studija 1942. radila je u Konzervatorskom zavodu u Zagrebu. Njezin profesionalni interes širio se od minijatura do urbanizma, vrtne arhitekture i hortikulture, sakralnih, profanih i fortifikacijskih građevina te srednjovjekovnoga zidnog slikarstva, a njezina je istaknuta sklonost cjelovitom pristupu zaštiti i očuvanju naše baštine uvelike označila razvoj konzervatorske i restauratorske struke u Hrvatskoj. Uz evidenciju i istraživanja, kroz komparativnu i ikonografsku analizu te proučavanje izvorne tehnologije posebno se posvećivala pitanju same prezentacije i estetskog usklađivanja. Vodila je i konzervatorske radove na području gotovo cijele Hrvatske, od Zagreba i njegove okolice do Hrvatskog primorja i Kvarnera, južne Dalmacije, Međimurja, Hrvatskog zagorja i središnje Hrvatske te Slavonije, a radila je i na popisu ratnih šteta 1945. Svoje stručno i znanstveno usavršavanje na temu dokumentiranja, istraživanja, konzerviranja i restauriranja nastavila je najprije u Ljubljani, a potom i u Francuskoj

i Italiji, gdje se dodatno usmjerila na teme srednjovjekovnog zidnog slikarstva. Pritom je nastojala poticati i druge stručnjake u kontinuiranom usvajanju novih znanja i vještina, posebno pri konzervatorsko-restauratorskim radovima na zidnim slikama, štukodekoracijama, mozaicima i polikromiranoj drvenoj skulpturi. Bila je autorica više izložbi te brojnih stručnih i znanstvenih radova, a održala je i niz predavanja te pripremila više radijskih i televizijskih priloga o kulturnoj baštini. Organizirala je i rad Restauratorskog odjela zagrebačkoga konzervatorskog zavoda, s tehnološkom službom i tehnološkom zbirkom uzoraka, pomno razrađujući metode tehnološke dokumentacije. Godine 1957. doktorirala je na temu kapele sv. Stjepana u Zagrebu, koju je temeljito proučavala zajedno s katedralom Uznesenja Blažene Djevice Marije i sv. Stjepana i Ladislava, a od 1962. radila je u Institutu za likovne umjetnosti JAZU-a te potom u Kabinetu za arhitekturu i urbanizam JAZU-a, gdje je 1979. postala voditeljica.

Teme skupa *Otkrića, istraživanja i prezentacije*, organiziranog u čast djelovanja Ane Deanović, ponudile su stoga izlagačima širok spektar smjerova za daljnja razmatranja i istraživanja, s naglaskom na njezin konzervatorsko-restauratorski rad, prethodno možda općenito manje poznat i istican.

Prvo izlaganje održale su Irena Šimić i Lina Šojat, prikazujući pojedinosti i opseg osobnog fonda Ane Deanović, formiranog početkom 90-ih godina prošlog stoljeća u Institutu

FOTO B. Horvat Kavazović

za povijest umjetnosti u Zagrebu. Tim arhivom okupljeni su njezini objavljeni radovi, rukopisi, korespondencija, razne bilješke i brojne skice, fotografije i nacrti, kao i zbirka vrijednih knjiga s više od 500 naslova. O studentskim danima na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu od 1938. do 1942. govorile su potom Josipa Alviž i Jasmina Nestić, osvrnuvši se na grupe predmeta koje je pohađala, profesore koji su joj predavali, kao i utjecaj Artura Schneidera na znanja koja je stjecala iz umjetnosti i kulture. Predavanjem Martine Ožanić o ulozi Ane Deanović u razvoju konzervatorske službe nakon Drugog svjetskog rata zaokružena je prva tematska cjelina skupa. Istaknut je utjecaj tadašnjih konzervatora Konzervatorskog odjela u Zagrebu s kojima je Ana Deanović radila, Ljube Karamana, Anđele Horvat i Tihomila Stahuljaka, kao i drugih kolega uz koje je kreirala novu organizaciju konzervatorske službe i usmjerila formiranje principa zaštite spomenika.

O arhitektonskoj baštini, posebno fortifikacijskom graditeljstvu, ali, primjerice, i arhitekturi Ivana Meštrovića, govorio je Andrej Žmegač, ističući posebno doprinos Ane Deanović u internacionalnom sagledavanju i vrednovanju ostvarenja Michelea i Giangiolama Sanmichelija u Dalmaciji. Na to se nadovezalo izlaganje Ive Rechner Dike, koje je zapažanja Ane Deanović o parku Maksimir ocijenila i kao poetska i kao znanstvena, no jasno artikulirana, pa su i danas osnova za daljnju krajobraznu i povijesnu analizu njegova razvoja i prostora.

Na restauratorski angažman Ane Deanović osvrnule su se Zvezdana Jembrih s predavanjem o polikromiranoj drvenoj plastici, Kristina Krulić o konzerviranju i restauriranju zidnih slika te Rosana Ratkovčić osvrtom na njezin doprinos istraživanju srednjovjekovnoga zidnog slikarstva sjeverne Hrvatske. Istaknuti su pritom radovi i angažman Ane Deanović u župnoj crkvi Marije Snježne u Belcu, kapeli sv. Martina u Martinšćini, sv. Brcka na Kalniku, Marije Gorske u Loboru, kao i općenito njezina istraživanja tih tema i utjecaj na kasnije istraživače. Kako je Rosana Ratkovčić podcrtala, upravo je Ana Deanović napisala prvi pregled srednjovjekovnog zidnog slikarstva u sjevernoj Hrvatskoj, poput Branka Fučića za Istru ili Cvite Fiskovića za Dalmaciju. Tek su se dosta kasnije istom temom počeli baviti i drugi istraživači, no upravo su ta prva otkrića Ane Deanović iznimno važna u okviru nacionalne povijesti umjetnosti.

Najveći broj izlaganja skupa bio je usmjeren na temu koja je Anu Deanović pratila gotovo cijeli njezin radni vijek: Kaptol i zagrebačka katedrala s nadbiskupskim dvorom i kape-lom sv. Stjepana. Ivan Srša, Ivana Tomas, Nives Maksimović, Suzana Damiani i Krasanka Majer Jurišić govorili su o dosezi-ma istraživanja i sinteza koje je sama Ana Deanović iznijela u opsežnoj stručnoj dokumentaciji, ali kasnije i u znanstvenim prikazima i monografijama. Usto je dan i pregled aktivnosti koje su potom uslijedile, najvećim se dijelom koncentriraju-ći upravo na one recentne, nakon zagrebačkog potresa 2020. Pitanja interpretacije, preispitivanja prethodnih zaključaka,

mogućnost daljnjih otvaranja pojedinih tema, a posebno pitanje buduće prezentacije pri konzerviranju i restauriranju tog vrijednog arhitektonskog i umjetničkog sklopa, pokazala su se kao relevantna i više nego aktualna.

Govoreći o srednjovjekovnom zidnom slikarstvu, izloženi su još neki primjeri. Mario Kragujević pridodao je prethodno poznatim oslicima na prostoru od Karlovca do Jastrebarskog i one novootkrivene na podžumberačkim lokalitetima, a Tea Trumbić predstavila je oslike i arhitekturu nekadašnje ranogotičke crkve sv. Martina u Dubravi kraj Vrbovca.

Završno predavanje skupa održala je Mara Kolić Pustić ukazujući na nužnost tehničkih i povijesnih aspekata restauracije pojedinoga umjetničkog djela. Poseban naglasak bio je na otkriću izvornoga svjetloplavog ornamenta Bogorodičina plašta na slici Navještenja Nikole Božidarevića, čime se iznova apostrofirao pionirski rad Ane Deanović na analizi pigmenata.

Uz izlaganja su se razvile i konstruktivne kraće diskusije, a naglasak je bio na isticanju raznovrsnosti tema te otvaranju polazišta za suradnju na zajedničkim stručnim interesima prisutnih. U tome je, dakako, upravo Ana Deanović i prednjačila, poštujući vrijednosti timskog rada, uvažavanjem drugih i isticanjem zajedničkog doprinosa u našem poznavanju, proučavanju te konzerviranju i restauriranju graditeljskih i umjetničkih spomenika.

Uloga Ane Deanović u suvremenoj povijesti umjetnosti, ali i konzervatorskoj i restauratorskoj struci, svakako je već

ranije prepoznata i uvažena. No ovim je znanstveno-stručnim skupom, kao i šarolikošću okupljenih izlaganja, ponovno naglašena. Važnost studioznog, analitičkog i interdisciplinarnog pristupa kojem je naginjala, uz terenski rad i svjesnost o nužnosti izrade detaljne dokumentacije pri bilo kojoj intervenciji, kao i cjelovito sagledavanje vrijednosti koje su osnova za samu prezentaciju, ono je čemu je težila i što svakako i danas treba imati kao putokaz u prihvaćanju i poticanju razvoja novih tehnologija i interdisciplinarnosti koja će doprinijeti našem udjelu u čuvanju baštine za budućnost.✕

Martina Ožanić

Novi pogledi na barok – migracije, mreže i utjecaji

Međunarodna znanstvena konferencija *Baroque Art and Architecture in Slovenia: Migrations, Transfers, Contacts, and Networks* (Ljubljana i Brežice, 13. – 15. listopada 2025.)

Trodnevna međunarodna znanstvena konferencija *Baroque Art and Architecture in Slovenia: Migrations, Transfers, Contacts, and Networks* održana je od 13. do 15. listopada 2025. u organizaciji Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani u suradnji s Narodnom galerijom Slovenije i Posavskim muzejom Brežice. Konferencija, koja je kruna velikog projekta *Barok u Sloveniji*, započela je i završila u Narodnoj galeriji u Ljubljani, a drugoga je dana održana u dvorcu Attems u Brežicama, danas Posavskom muzeju. Trideset i sedam izlagača svih generacija iz Slovenije, Hrvatske, Austrije, Italije i Francuske okupljeno je sa željom da se reinterpreteraju umjetnički odnosi tijekom 17. i 18. stoljeća kada je teritorij današnje Slovenije bio podijeljen između Habsburške Monarhije i Mletačke Republike. Takav geopolitički okvir rezultirao je intenzivnom razmjenom ideja, umjetnika i stilova, što je i bila tematska okosnica konferencije koja je preispitala migracije umjetnika i umjetničkih djela, kontakte umjetnika i naručitelja obilježene suradnjom, ali i rivalstvom, te recepciju novih umjetničkih impulsa unutar širega kulturnog prostora.

Nakon uvodnoga obraćanja Mateja Klemenčiča, glavnoga pokretača ovog važnog slovenskog projekta, prvi dan konferencije otvoren je novim saznanjima Nine Kudiš o oltarnoj slici za glavni oltar ljubljanske kapucinske crkve. Luka Ručigaj u svojem se izlaganju bavio danas uništenom freskom u Velikoj dvorani kneževske palače Auersperg u Ljubljani,

FOTO M. Ožanić

a Cristiano Guarnieri albumom arhitektonskih grafika iz knjižnice grofova Auersperg u Ljubljani. Katra Meke prikazala je slikara Franca Jelovškega u novom svjetlu njegovih svjetovnih narudžbi, a zatim su uslijedila izlaganja povezana s obitelji Dolničar. Enricho Lucchese analizirao je putovanje Janeza Gregora Dolničara i njegova sina Aleša Žige u Veneciju i Padovu 1703. godine, a Tjaša Šimunić predstavila je tek nedavno pronađen rukopis *De vita agresti beata* Aleša Žige Dolničara iz 1708. Friedrich Polleroš održao je pozvano predavanje o načinima na koje su elite predstavljale vladare oko 1700. godine, s naglaskom na prelazak s izravnoga carskog predstavljanja prema simboličkoj i posrednoj reprezentaciji. Dubravka Botica rekonstruirala je tri putovanja habsburških vladara na područje današnje Hrvatske koja su imala trajan utjecaj na razvoj Rijeke i Zagreba. Na ovu se temu nadovezala Neža Lukančić s prikazom ceremonijalnih događanja na šesnaest uljanih skica slikara Franza Ignaza Flurera, koje je u bakroreze prenio Johann Heinrich Störcklin. Prvi dan zaključili su Frančiška Oražem o putovanjima kao obveznim sastavnicama školovanja umjetnika s fokusom na kipara Jerneja Pluembergera, Jure Donša s temom širenja kulta sv. Ivana Nepomuka na primjeru njegovih kamenih kipova u Štajerskoj te Iva Jazbec Tomaić o raskošnoj zbirci liturgijskoga ruha u crkvi sv. Franje Ksaverskog u Radmirju.

Drugi je dan bio u znaku proslave 350. godišnjice rođenja slikara Franza Carla Rempa (Radovljica, 1675. – Beč, 1718.),

u čiju su čast izlaganja održana ispod njegova oslika u Viteškoj dvorani u Brežicama. Alenka Černelič Krošelj predstavila je ključne napore i programe koje Posavski muzej Brežice provodi u cilju zaštite barokne baštine. O opsežnim konzervatorsko-restauratorskim zahvatima na oslikanom svodu dvorane izvijestio je Rado Zoubek, a Eva Koren, Viktorija Peternel i Michelle Vidovič prezentirale su tehnološke rekonstrukcije fresaka Viteške dvorane izvedene u sklopu studija na Odsjeku za restauraciju na Akademiji likovnih umjetnosti i dizajna u Ljubljani. Niz izlaganja o slikaru Franzu Carlu Rempu otvorio je Matjaž Grahornik analizom Rempova ostavinskog popisa inventara iz 1719. godine. Nove uvide o Rempu iznijela je i Renata Komić Marn na temelju arhivskih otkrića povijesti i podrijetla slika i drugih zbirki obitelji Attems, a sesiju su zaključili Stefan Albl i Camilla Anselmi o Rempovim djelima u Alte Galerie u Grazu te njegovoj dosad slabo dokumentiranoj ulozi restauratora. Okosnica izlaganja Lucije Burić bilo je stvaralaštvo slikara Valentina Metzingera s novim atributivnim prijedlozima, a novo otkriće predstavila je i Petra Batelja Majić, koja je ukazala na dosad neobrađeni oslik na glavnom portalu dvorca u Gornjoj Stubici. Posljednji tematski blok drugoga dana započeo je istraživanjima Alice Fornasiero o zbirci grofa i veleposlanika Humprechta Jana Černína, zatim Borisa Hajdinjaka o životu i karijeri Ignaza Marije I. Attemsa i njegove supruge, a zaključio ga je Eduard Lein analiziravši rukopis u vlasništvu slikara Johanna Cyriaka Hackhofera.

- ¹ Izlaganje Mateje Jerman o venecijanskom baroknom zlatarstvu u zapadnoj Istri nije održano zbog spriječenosti autorice.

Posljednji dan konferencije otvorile su Helena Seražin i Minka Osojnik s novim saznanjima o izgradnji i uređenju samostanske crkve u Kostanjevici kod Nove Gorice. Metoda Kemperl rekonstruirala je izgled ljubljanske katedrale u vrijeme posvete 1707. godine, a Sylvia Stegbauer govorila je o mreži marijanskih kongregacija pod vodstvom isusovaca kroz prizmu naručitelja, autora i međusobnih stilskih i ikonografskih poveznica. Potpisnica ovih redaka posvetila se inovacijama i inovatorima oltarnih kompozicija 17. i 18. stoljeća, a Maja Žvorc iznijela je nova tumačenja o figurici čudotvorne Bogorodice s Djetetom u crkvi na Trškom vrhu. U sklopu istraživanja s Ingeborg Schemper Sparholz, Julia Strobl predstavila je vrijedne nove zaključke o životu i radu kipara Lorenza Mattiellija i otkriće dosad nepoznatoga člana njegove obitelji, Johanna Gottlieba Cronawettera. Zadnji dan konferencije obilježile su teme o drvenoj i kamenoj skulpturi.¹ Vlasta Zajec analizirala je zapostavljen korpus baštine drvenih oltara iz 17. i prve polovine 18. stoljeća u Istri i Dolenjskoj, a Sara Turk Marolt predstavila je nova saznanja o venecijanskom arhitektu Alessandru Tremignonu i njegovim aktivnostima u Kopru. Damir Tulić iznio je nove spoznaje o braći kiparima Giuseppeu i Paulu GropPELLIJU uz identificiranje novih djela, posljednje je izlaganje na konferenciji održao Mario Pintarić o mletačkom graditelju oltara Pietru Fadiga i njegovoj suradnji i nepoznatim vezama s mletačkim kiparom Gaetanom Susaljem.

FOTO M. Ožanić

Međunarodna znanstvena konferencija rezultirala je nizom izlaganja visoko postavljene znanstvene i stručne razine uz pomno razrađene metodološke pristupe. Nakon svakog izlaganja razvila se poticajna rasprava koja je kroz konstruktivne komentare ilustrirala uzornu razinu znanstvenog dijaloga te dodatno produbila izložene teme. Svjedočanstvo je to nepresušnoga zanimanja znanstvene zajednice za barokno doba, koje je ovom prilikom sagledano kroz nove poglede na kulturne transfere, kontakte i mreže unutar kompleksnog prostora Habsburške Monarhije i Mletačke Republike. Brojna nova otkrića, novi atributivni prijedlozi i tumačenja čvrst su pokazatelj kontinuiranoga razvoja struke, a dinamika razmjene znanja oplemenila je konferenciju stvarajući pozitivno ozračje različitih pogleda i analitičkih pristupa. Ovaj susret time je postao snažna inspiracija za daljnja istraživanja i suradnju, ali i prilika za nova promišljanja o umjetničkim fenomenima na području između dva velika europska centra moći, Beča i Venecije. ✕

 Znanstveni projekti

Dubravka Botica

ISTRAŽIVAČKI ZNANSTVENI PROJEKT

Modeli naručiteljstva. Naručitelji, umjetnici i publika u Zagrebu u 17. i dugom 18. stoljeću

Patterns of Patronage. Commissioners, Artists
and Public in Zagreb in 17th and long 18th century,
HRZZ IP-2022-10-3190

AKRONIM: MODENAR

TRAJANJE: 18. prosinca 2023. – 17. prosinca 2027.

VODITELJICA: prof. dr. sc. Dubravka Botica

SURADNICI: izv. prof. dr. sc. Josipa Alviž, dr. sc. Petra Batelja Majić,
prof. dr. sc. Sanja Cvetnić, doc. dr. sc. Valentina Janković Barbarić,
prof. dr. sc. Matej Klemenčić, viša asistentica dr. sc. Zeynep Oğuz,
dr. sc. Petar Puhmajer, izv. prof. dr. sc. Danko Šourek
i viša asistentica dr. sc. Maja Žvorc

SLUŽBENA MREŽNA STRANICA: <https://modenar.ffzg.unizg.hr/>CroRIS: <https://www.croris.hr/projekti/projekt/9347>

Krajem 2023. na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu započela je provedba četverogodišnjeg znanstveno-istraživačkog projekta *Modeli naručiteljstva. Naručitelji, umjetnici i publika u Zagrebu u 17. i dugom 18. stoljeću*, koji financira Hrvatska zaklada za znanost. U fokusu je projekta razdoblje od početka 17. stoljeća do prvih desetljeća 19. stoljeća, u kojem Zagreb postaje umjetničko i kulturno središte, gustom mrežom različitih utjecaja i odnosa povezano sa susjednim regijama srednjoeuropskoga kulturnog prostora. Cilj je projekta novim pristupom temi naručiteljstva istražiti široki raspon različitih oblika naručiteljske prakse u društvenom i kulturnom kontekstu njihova nastanka. Naručiteljstvo razmatramo kao dinamičan proces razmjene, transfera, umrežavanja, međuovisnosti i međudjelovanja umjetnika i naručitelja (Metzlers Lexikon Kunstwissenschaft, 2011.) koji oblikuju umjetnički i kulturni identitet srednjoeuropskog prostora. Korpus su istraživanja umjetnička djela koja su mjestom nastanka, narudžbe, porijekla umjetnika ili naručitelja povezana sa Zagrebom. Posebna pažnja usmjerena je na heterogenu strukturu umjetnika i naručitelja, od pojedinaca iz redova društvenih elita, preko skupina (crkveni redovi) do uloge različitih jezičnih/nacionalnih zajednica. Nove spoznaje o djelima, umjetnicima i naručiteljima proširit će dosadašnje pristupe u istraživanju nacionalne baštine, kao što su paradigma o odnosu centra i periferije i isključivo nacionalni diskurs. Zagreb je bio više-

jezična/višenacionalna sredina u kojoj su entiteti u stalnom dinamičnom procesu razmjene, a najvažnije grupe naručitelja bile su nadnacionalne odnosno višenacionalne, što se reflektira i u naručiteljskoj djelatnosti i umjetničkoj produkciji. U drugoj godini na međunarodnom natječaju na mjesto poslijedoktoranda izabrana je viša asistentica dr. sc. Zeynep Oğuz, koja istražuje recepciju Hrvatske i Zagreba u osmanjskim izvorima. Rezultati istraživanja, osim u znanstvenim publikacijama, bit će pohranjeni u bazi podataka koja će biti dostupna znanstvenoj zajednici nakon dovršetka projekta.

Tijekom prve godine rada suradnici su provodili istraživanja arhivske i bibliotečne građe u domaćim i stranim institucijama, a druge je godine fokus na istraživanju komparativnog materijala. Izlaganjima su sudjelovali na više od 15 uglavnom međunarodnih skupova u inozemstvu (Slovenija, Austrija, Slovačka) te je objavljeno ili u postupku objavljivanja desetak radova u časopisima indeksiranim u bazi Scopus. Objavljena je i jedna autorska znanstvena monografija autorice Dubravke Botica *Urbem Zagrabiensem Adventus. Svečanosti povodom posjeta cara Franje I. Zagrebu 1818. godine*, Zagreb: Srednja Europa (2025.), a do kraja godine planirana je objava monografije autora Petra Puhmajera u suautorstvu s Bernardom Ratančić, *Palača Pongratz – povijest arhitektonskog sklopa u Visokoj 2.*

U sljedeće dvije godine projekta predviđena je još jedna monografija o oltarima u Zagrebačkoj katedrali, provođenje terenskih istraživanja, kao i istraživanje i virtualna

rekonstrukcija nestalih djela, rad na bazi podataka te mapiranje naručiteljske djelatnosti. U zadnjoj godini organizirat će se međunarodni znanstveni skup *Commissioners, Artists and Public in the Cities in Central Europe (16th – mid 19th cent.)* u suradnji sa *Society for 18th century Studies in Sout East Europe*, SOGI8 sa Sveučilišta Karl Franzens u Grazu. Predviđena je publikacija zbornika radova sa skupa na engleskom jeziku u izdanju FF Pressa.

Rezultati istraživanja predstavljeni su i široj javnosti. Tijekom 2025. u suorganizaciji s Muzejom grada Zagreba realiziran je ciklus javnih predavanja *O umjetničkoj baštini i naručiteljima u 17. i 18. stoljeću u Zagrebu* (<https://modenar.ffzg.unizg.hr/mgz/>). Predavanja su bila iznimno dobro posjećena te predstavljena u medijima. ✕

Dragan Damjanović

ISTRAŽIVAČKI ZNANSTVENI PROJEKT

Reprezentacija, razvoj, edukacija, participacija – umjetnost u društvu od 19. do 21. stoljeća

Representation, Development, Education, Participation – Art in Society in 19th–21st centuries
HRZZ IP-2022-10-9843

AKRONIM: ARTinS

TRAJANJE: 18. prosinca 2023. – 17. prosinca 2027.

VODITELJ: Dragan Damjanović

SURADNICI: dr. sc. Josipa Alviž, dr. sc. Lidija Butković Mićin, dr. sc. Ivan Kokeza, dr. sc. Julija Lozzi Barković, Silvija Lučevnjak, dr. sc. Lovorka Magaš Bilandžić, dr. sc. Željka Miklošević, dr. sc. Jasminka Najcer Sabljak, dr. sc. Jasmina Nestić, dr. sc. Patricia Počanić, dr. sc. Dalibor Prančević, dr. sc. Sanja Žaja Vrbica, Ana Marija Senfner

SLUŽBENA MREŽNA STRANICA: <https://art-in-society.ffzg.unizg.hr/>

Projekt Hrvatske zaklade za znanost *Reprezentacija, razvoj, edukacija, participacija – umjetnost u društvu od 19. do 21. stoljeća* istražuje različite aspekte umjetničke produkcije i prezentacije umjetnosti od početka 19. stoljeća do danas na području Hrvatske i država unutar kojima je Hrvatska politički pripadala.

Ovim se projektom nastavljaju istraživanja iz dvaju prethodnih projekata HRZZ-a istog voditelja, usmjerenih na utjecaje državnih ideologija i politika na umjetničku produkciju i recepciju. Njime se nastoji na prvom mjestu upotpuniti istraživanja koja odražavaju usmjerenje u umjetničkoj teoriji i praksi prema društvenoj povijesti i društvenoj sadašnjosti, a u hrvatskom su istraživačkom prostoru povijesti umjetnosti i vizualnih komunikacija tek djelomično provedena.

Promjene koje su se dogodile u odnosu umjetnosti i društva u navedenome razdoblju proučavaju se u četiri podteme: 1) način na koji je oblikovan prostor i identitet zajednica, 2) istraživanje uloga umjetnosti u razvoju društvenog standarda, 3) istraživanje pristupa edukaciji o umjetnosti i putem umjetnosti na razini društva i specifičnih zajednica te naposljetku 4) istraživanje suradničkih odnosa u produkciji i komunikaciji umjetnosti.

Istraživački tim čini 14 znanstvenika. Cilj je bio okupiti tim sastavljen od znanstveno-nastavnog osoblja sa svih hrvatskih sveučilišta na kojima se predaje povijest

umjetnosti (Zagreb, Osijek, Rijeka, Zadar, Split i Dubrovnik). Uključeni su i istraživači iz dviju muzejskih ustanova (Hrvatskog povijesnog muzeja i Zavičajnog muzeja Našice) zbog njihovih specifičnih kompetencija povezanih s istraživanjem likovne scene u Hrvatskoj 19. i početka 20. stoljeća. Tri člana tima mladi su znanstvenici: P. Počanić, I. Kokeza, L. Butković Mićin, a od 1. siječnja 2026. na projektu će biti zaposlena i doktorandica A. M. Senfner.

Istraživanja povijesti arhitekture na projektu pokrivaju D. Damjanović, J. Lozzi Barković, L. Butković Mićin i doktorandica A. M. Senfner, slikarstva L. Magaš Bilandžić, I. Kokeza, J. Najcer Sabljak, S. Lučevnjak i P. Počanić, skulpture D. Prančević i P. Počanić, povijesti povijesti umjetnosti i edukacije J. Nestić, J. Alviž i S. Žaja Vrbica, a izložbi te suradničkih odnosa u produkciji i komunikaciji umjetnosti Ž. Miklošević i D. Prančević. Ako se gleda prema razdobljima koje pokriva projekt, za umjetnost 19. stoljeća specijalizirani su D. Damjanović, J. Najcer Sabljak, S. Lučevnjak te donekle I. Kokeza i S. Žaja Vrbica, za razdoblje između dvaju svjetskih ratova J. Lozzi Barković, S. Žaja Vrbica te donekle D. Prančević, I. Kokeza i D. Damjanović. Razdoblje nakon 1945. pokrivaju svojim temama L. Magaš Bilandžić, P. Počanić, Ž. Miklošević, L. Butković Mićin, D. Prančević, J. Alviž, J. Nestić i doktorandica A. M. Senfner.

Projekt je započeo s realizacijom 18. prosinca 2023. i u posljednje dvije godine rezultirao je velikim brojem različitih diseminacijskih aktivnosti.

Velik je naglasak stavljen ponajprije na sudjelovanje članova projektnog tima na međunarodnim znanstvenim skupovima poput skupova koje organiziraju Association for Slavic, East European, and Eurasian Studies (ASEEES) ili Associazione Italiana di Storia Urbana (AISU). Suradnici na projektu sudjelovali su i na nizu specijaliziranih međunarodnih skupova u Brnu (*A Byzantine Century*), Budimpešti (*Látkép Art History Festival*), Ljubljani (*Art for the Community: Artworks Commissioned for Public Institutions, 1945-1989*), Splitu (*Gender(ed) Landscapes*), Turku (*Visual Arts, Narrative and Social Class*), Zaragozi (*International Conference on the Inclusive Museum*) itd. Nadalje, u rujnu 2025. članovi projektnog tima organizirali su na Filozofskom fakultetu u Zagrebu međunarodni skup *Participation in Art/Museum*, a početkom srpnja 2026. bit će organiziran međunarodni skup *Art in Society*.

Suradnici na projektu, osim u ključnim hrvatskim povijesnoumjetničkim časopisima *Peristil*, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, *Ars Adriatica* i *Portal*, u proteklom su razdoblju objavljivali radove i u hrvatskim časopisima iz drugih znanstvenih polja (*Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, *Osječki zbornik*), kao i u međunarodnim časopisima (*RIHA*, *Il Capitale Culturale*, *Zbornik Matice srpske* itd.) te u publikacijama uglednih međunarodnih izdavača (de Gruyter, Brepols, Manchester University Press).

Konačno, sudjelovali su u realizaciji izložbe o 1100 godina hrvatskog kraljevstva, u osmišljavanju novoga

stalnog postava Zavičajnog muzeja u Našicama, u osmišljavanju buduće izložbe o obitelji Eltz u Gradskom muzeju Vukovar i drugim izložbenim manifestacijama.

Ukupno, u protekle su dvije godine realizirali 41 izlaganje/predavanje te objavili 27 radova, među kojima tri knjige i jedan zbornik radova. ✕

Disertacije

Jasenka Ferber Bogdan
povjesničarka umjetnosti i etnologinja
Upraviteljica Kabineta za arhitekturu i urbanizam
s Arhivom za likovne umjetnosti HAZU-a

Ivan Benković – život i djelo, doktorska disertacija

Mentorica: prof. dr. sc. Sanja Žaja Vrbica
Komentorica: prof. dr. sc. Senka Božić Vrbančić

Disertacija je obranjena 24. listopada 2024.
na Sveučilištu u Zadru pred povjerenstvom:
dr. sc. Irena Kraševac, zn. savj. u trajnom zvanju
dr. sc. Petar Prelog, zn. savj.
izv. prof. dr. sc. Antonija Mlikota

SAŽETAK

Hrvatski slikar, grafičar i ilustrator Ivan Benković (Rečica, 1886. – Chicago, 1918.) jedan je od istaknutih predstavnika prve generacije studenata koji su diplomirali na Privremenoj višoj školi za umjetnost i umjetni obrt u Zagrebu, osnovanoj 1907. Iako je njegova umjetnička važnost prepoznata, posebice u polju grafike, najveći dio njegova stvaralaštva do sada je bio gotovo neistražen. Ovim radom temeljito je rekonstruiran Benkovićev životni i umjetnički put, kontekstualizirano je i valorizirano njegovo umjetničko stvaralaštvo u polju slikarstva, grafike, ilustracije, reklame i grafičkog dizajna, uz

izradu kataloga svih dostupnih i do sada objavljenih djela. Nakon školovanja na Privremenoj višoj školi za umjetnost i umjetni obrt u Zagrebu (1907. – 1911.), Benković, uz potporu državne stipendije, provodi semestar u specijalnoj klasi Akademije likovnih umjetnosti u Beču i zatim šest mjeseci u Parizu, pri čemu pohađa Académie de la Grande Chaumière. U listopadu 1912. zagrebački Salon Ullrich priređuje mu prvu i jedinu samostalnu izložbu održanu za njegova života, nakon koje odlazi u Sjedinjene Američke Države i boravi u New Yorku, Bridgeportu, Connecticutu i naposljetku u Chicagu, gdje umire u listopadu 1918.

Na temelju istraženog opusa određene su pojedine etape Benkovićeva umjetničkog stvaralaštva, povezane s utjecajima sredine u kojoj se tada nalazio, kao i s njegovim osobnim traženjem umjetničkog smjera. U kratkom razdoblju djelovanja uspio je izgraditi kvalitetan opus u stilskom rasponu od secesije, plenerizma i impresionizma do postimpresionizma, razmatrajući slikarske uzore i slobodno oblikujući svoj stilski izraz prema interpretaciji motiva koji su ga nadahnjivali. Posebno se u slikarstvu ističu njegovi riječni i morski krajolici te prikazi veličanstvene američke prirode u kojima dosiže vrhunce svoje umjetnosti, a među hrvatskim grafičarima prvi je primjenjivao novu tehniku linoreza izrađujući grafike visokoga umjetničkog dometa. Dolaskom u Sjedinjene Američke Države pozicionirao se kao prvi hrvatski umjetnik unutar iseljeničke zajednice, a njegov profesionalni rad u polju grafičkog dizajna i ilustracija te pejzaži i vedute američkih gradova predstavljaju neprepoznati segment iseljeničke umjetnosti Chicaga toga razdoblja. ✕

Žana Matulić Bilač

konzervatorica – restoratorica savjetnica

Hrvatski restauratorski zavod, Restauratorski odjel Split

***Korske klupe i drvene vratnice splitske katedrale:
oblikovne tehnike i kronologija, doktorska disertacija***

Mentor: dr. sc. Josip Belamarić, zn. savj.

Komentor: red. prof. dr. sc. Nikola Jakšić

**Disertacija je obranjena 28. travnja 2025.
na Sveučilištu u Zagrebu pred povjerenstvom:**

prof. dr. sc. Miljenko Jurković

prof. dr. sc. Nikolina Maraković

izv. prof. dr. sc. Ivan Josipović

SAŽETAK

Doktorski rad *Korske klupe i drvene vratnice splitske katedrale: oblikovne tehnike i kronologija* rezultat je gotovo dva desetljeća multidisciplinarnog istraživanja interijera splitske katedrale, odnosno svetišta s oltarom i korskim klupama te Buvininih vratnica. Istraživanje se provodilo simultano s konzervatorsko-restauratorskim radovima, stoga predstavlja i prvu generaciju povijesno-tehničkih istraživanja ovih važnih djela najstarije drvene polikromirane plastike u Hrvatskoj. Uvodno se razmatra povijest splitske katedrale: opisuje se izvorna antička građevina, njezina konverzija u crkvu, utemeljenje

katedrale te njezin povijesni razvoj u interijeru do suvremenog doba. Ostala poglavlja posvećena su drvenim vratnicama i korskim klupama. Kronološki retrogradno od mjesta i zatečenih pojavnosti djela, kreirajući specifičan metodološki alat, autorica objedinjava poznate i donosi nove povijesne pisane i slikovne izvore, čime prikazuje ritam i opseg njihova mijenjanja. Datacijom, opisom i valorizacijom ključne obnove imaginarno *ljušti* povijesne slojeve do izvorne konstrukcije i polikromije, smještaja i pojavnosti u prostoru nestale romaničke katedrale koju opisuje i rekonstruira u cijelom njezinu sadržaju, odnosno iznosi pretpostavku o njezinoj izvornoj prostornoj koncepciji i ikonografiji. Povijesnim fazama priloženi su literatura i sačuvani malobrojni srednjovjekovni izvori. Prijedlozi rekonstrukcije izvornih faza klupa i vratnica temelje se na rezultatima brojnih fizikalnih i kemijskih analiza te pomnih opservacija tehnika i tehnologija njihove izrade. Zaključno se argumentira da su oba djela koja su izradili domaći umjetnici jedinstvo slikarske i kiparske umjetnosti te odraz visokih umjetničkih i tehničkih razina ondašnje splitske komune koja je u 13. stoljeću živjela svoje zlatno doba kao centar razvijenoga srednjeg vijeka u Dalmaciji. ✕

Dragana Modrić
povjesničarka umjetnosti
ravnateljica Gradske galerije Sikirica

Umjetnički projekti zasnovani na upotrebi industrijske baštine socijalizma i pitanje političke društvenosti umjetnosti, doktorska disertacija

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Ljiljana Kolečnik, zn. savj.

Disertacija je obranjena 26. rujna 2024. godine na Filozofskom fakultetu u Splitu pred povjerenstvom: prof. dr. sc. Ivana Prijatelj Pavičić izv. prof. dr. sc. Silva Kalčić dr. sc. Tanja Petrović, zn. savj.

SAŽETAK

Rad se bavi suvremenim društveno angažiranim umjetničkim praksama u Hrvatskoj koje tematiziraju deindustrijalizaciju kao složen društveni i politički fenomen, usko povezan s raspadom socijalističkog sustava i tranzicijskim procesima 90-ih godina prošlog stoljeća. U hrvatskom se kontekstu deindustrijalizacija odvijala u specifičnim ratnim i poslijeratnim okolnostima koje su pridonijele stigmatizaciji socijalističkog nasljeđa, uključujući industrijsku baštinu i nedovoljno istraženu recentnu radničku povijest. Zbog izražene političke dimenzije analiziranih umjetničkih praksi, teorijski okvir rada,

polazeći od teorija suvremene društveno angažirane umjetnosti (Bourriaud, Bishop), proširen je konceptima filozofije politike. Poseban naglasak stavljen je na promišljanja Jacquesa Rancièrea o suodnosu umjetnosti i politike, kao i na interpretacije Gabriela Rockhilla, osobito kroz koncept društvene političnosti umjetnosti.

Analiza je usmjerena na suodnos umjetnosti, društva, estetike i politike kroz studije slučaja muzeološko-istraživačkih projekata vezanih uz tvornice Dalmatinka u Sinju, Jugoplastika u Splitu i Željezara Sisak. Umjetničke realizacije nastale u okviru tih projekata razmatraju se kao prakse aktiviranja kolektivnog sjećanja i reafirmacije industrijskog nasljeđa socijalizma, uz usporednu analizu njihovih uvjeta produkcije, cirkulacije i recepcije. Metodološki, rad objedinjuje pristupe povijesti umjetnosti, industrijskih i baštinskih studija te filozofije politike, uz primjenu kvalitativnih socioloških metoda, čime se omogućuje dublji uvid u perspektive umjetnika, kustosa i radnika kao ključnih aktera procesa deindustrijalizacije. Na temelju Rockhillova koncepta društvene političnosti umjetnosti, analizirani korpus razmatra se kao specifičan oblik društvenokritičke prakse unutar suvremene angažirane umjetnosti. X

Karla Papeš

povjesničarka umjetnosti

**stručna suradnica na Odjelu za istraživanje i interpretaciju
baštine u Javnoj ustanovi Tvrđava kulture Šibenik, Šibenik**

***Military Architecture between Theory and Practice
in the Early Modern Eastern Adriatic [Vojna arhitektura između
teorije i prakse na ranonovovjekovnome istočnom Jadranu],
doktorska disertacija***

Mentorice: prof. dr. sc. Jasenka Gudelj

prof. dr. sc. Bernardina Petrović

Disertacija je obranjena 24. travnja 2025.

na Sveučilištu Ca' Foscari u Veneciji pred povjerenstvom:

izv. prof. dr. sc. Ana Marinković

prof. dr. sc. Anđela Frančić

prof. dr. sc. Martina Frank

izv. prof. dr. sc. Giulio Zavatta

prof. dr. sc. Émilie d'Orgeix

SAŽETAK

U disertaciji se propituje protok inovativnih znanja – kako teorijskih modela tako i praktičnih izvedbi – u kontekstu vojne arhitekture na prostoru istočnoga Jadrana od 1460-ih do 1660-ih godina, s fokusom na teritorije pod upravom Mletačke i Dubrovačke Republike. Zbog

neprestanih ratova i čestih promjena granica, navedeni je prostor osobito pogodan za istraživanje razvoja i modernizacije fortifikacija ranoga novog vijeka. Budući da se umijeće ratovanja istodobno počelo oblikovati kao zasebna znanost – zahvaljujući napretku balistike, geometrije i vojne strategije – ključno je pitanje kako su se nova načela projektiranja i gradnje fortifikacija širila i prilagođavala prostoru stalne ratne ugroze.

Istraženo je pet studija slučaja s inovativnim, često eksperimentalnim rješenjima koja su omogućila praktičnu provjeru teorijskih koncepata. Kad bi se pokazale neodrživima, pojedine su fortifikacije bile napuštane kao nefunkcionalne strukture. Istraživački su pisani izvori uključivali vojna i nadzorna izvješća, tehničku dokumentaciju i višejezične traktate o novim principima projektiranja i gradnje vojne arhitekture. Pretposljednje je poglavlje posvećeno uporabi povijesnih višejezičnih naziva koji su bili temelj širenja novih znanja u jezično i kulturno raznolikome prostoru istočnoga Jadrana, pri čemu se ističe korpus talijanskih i francuskih naziva kao jedan od rezultata istraživanja. Usporedbom traktatističkih postulata s konkretnim izvedenim rješenjima, kao i izdvajanjem dosad jedinoga poznatog lokalnog traktata koji donosi vlastita teorijska uporišta, definiraju se specifične metodološke postavke istraživanja vojne arhitekture. ✕

Patricia Počanić

povjesničarka umjetnosti

viša asistentica na Katedri za modernu umjetnost

i vizualne komunikacije, Odsjek za povijest umjetnosti,

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Država kao naručitelj – narudžbe i otkupi likovnih djela za interijere javnih ustanova u Hrvatskoj od početka 1950-ih do kraja 1960-ih, doktorska disertacija

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Lovorka Magaš Bilandžić

Disertacija je obranjena 29. siječnja 2025.

na Sveučilištu u Zagrebu pred povjerenstvom:

prof. dr. sc. Dragan Damjanović

prof. dr. sc. Frano Dulibić

dr. sc. Ivana Mance Cipek, viša zn. sur.

SAŽETAK

Umjetnička djela naručena i otkupljena za interijere javnih odnosno društvenih ustanova tijekom 50-ih i 60-ih godina prošlog stoljeća na području Hrvatske čine važan, ali još uvijek nedovoljno istražen segment nacionalne povijesti umjetnosti. Narudžbe, natječaji i otkupi umjetnina imali su istaknutu ulogu u kontekstu poslijeratne obnove i izgradnje nove države, o čemu svjedoči estetska kvaliteta pojedinih ostvarenja, kao i iznimno veliki broj radova koji su danas samo dijelom

očuvani ili čije je postojanje samo djelomično zabilježeno u literaturi, muzejskoj dokumentaciji i arhivskom gradivu. Broj i kvaliteta djela odraz su državnih inicijativa specifičnih za razdoblje šestog i sedmog desetljeća 20. stoljeća, osobito onih za izdvajanje postotka za likovna djela iz investicijske izgradnje na čitavom prostoru FNRJ-a/SFRJ-a. Kvaliteta djela ujedno je i rezultat aktivnog promišljanja i zalaganja umjetnika za primjenu tzv. sinteze svih umjetnosti, čiji je cilj bio povezati arhitekturu, likovne umjetnosti i dizajn u jedinstveno, totalno umjetničko djelo. U skladu s navedenim, a imajući u vidu da se u ovoj disertaciji narudžbe i otkupi umjetnina odnose na slikarska i kiparska djela namijenjena građevinama reprezentativnoga javnog karaktera, predmet istraživanja ovoga rada bila je likovna oprema interijera javnih građevina, analizirana u kontekstu umjetničkih tendencija, jugoslavenskoga društvenog vlasništva te zakonskih i podzakonskih akata donesenih u istraživanome razdoblju. Disertacija donosi analizu i interpretaciju kulturne politike FNRJ-a/SFRJ-a i NR/SR Hrvatske iz rakursa otkupa umjetnina i opremanja interijera, istraživanje mehanizama narudžbi i otkupa likovnih djela, povijesnoumjetnički kontekst i povijest uređenja interijera javnih ustanova, razmatranje i kontekstualizaciju istaknutih radova, komparativne primjere, tipologiju te popis likovnih djela. ✕

Aida Smailbegović**povjesničarka umjetnosti****viša stručna suradnica za područje orijentalno-islamske umjetnosti, Univerzitet u Sarajevu – Orijentalni institut*****Iluminacije rukopisa Hatifijeve Timūrnāme******u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti u Zagrebu, doktorska disertacija*****Mentori: dr. sc. Milan Pelc, znan. savj.****izv. prof. dr. sc. Ahmed Zildžić****Disertacija je obranjena 28. siječnja 2025.****na Sveučilištu u Zagrebu pred povjerenstvom:****prof. dr. sc. Sanja Cvetnić****izv. prof. dr. sc. Danko Šourek****dr. sc. Tatjana Paić-Vukić, zn. savj.****SAŽETAK**

Epska poema *Timūrnāma* (Knjiga o Timūru) perzijskog pjesnika 'Abdullāha Hātifīja (oko 1416. – 1520.), u islamskom se svijetu ubraja u red najpopularnijih stihovnih povijesnih kronika na perzijskom jeziku. Napisana je između 1492. i 1498., na poticaj Badī' al-zamāna Mīrze (umro 1514.), u vrijeme vladavine njegova oca Sultana Ḥusayna Bāyqare, posljednjeg vladara Timuridske dinastije. Posvećena je velikom ratniku, osvajaču i zaštitniku umjetnosti Timūru (oko 1336. –

1405.), osnivaču Timuridskoga Carstva i obnovitelju mongolskog poretka, koji je pokorio golema prostranstva od Indije do Sredozemlja. Premda veliča osvajačke pothvate i vladavinu rodonačelnika suparničke dinastije, najveći broj prepisanih i oslikanih rukopisa *Timūrnāme* nastao je pod Safavidima, iranske vladarske dinastije u periodu od 1501. do 1736. U Orijentalnoj zbirci Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, pod signaturom OZHA R 754, sačuvan je iluminirani prijepis ovog važnog djela, oslikan s do danas sačuvanih šest minijatura, rukom nepoznata safavidskoga sitnoslikara. Iznimno važan s više aspekata, rukopis zagrebačke *Timūrnāme* do sada nije bio predmetom sveobuhvatne kritičke povijesnoumjetničke obrade. Riječ je o rukopisu čiji nastanak nije nužno povezan s narudžbom nekog uglednika ili vladara, već je izrađen kao knjižni proizvod za potencijalnog kupca iz krugova imućnije obrazovane klijentele toga vremena. Njegove minijature odražavaju temeljne stilske i ikonografske karakteristike iluminiranih rukopisa kronika u stihovima iz Širaza 16. stoljeća, nastalih u radionicama koje su stvarale za širu publiku. U sklopu kodikološke obrade čitavoga rukopisa, posebna se pažnja posvećuje analizi i interpretaciji njegove likovne opreme. Minijature, koje sa stajališta povijesti umjetnosti i kulture zaslužuju osobitu pozornost, predmetom su formalne, stilske i ikonografske analize. U radu se na temelju komparativnih spoznaja detaljno analizira njihov odnos prema tekstu, moguće podrijetlo njihova stila i njihovo mjesto u povijesnom i kulturološkom kontekstu perzijske minijature. Dosadašnji podaci o rukopisu i njegovu nastanku kritički su revidirani i stavljeni u kontekst novijih internacionalnih saznanja. ✕

Antonia Tomić
povjesničarka umjetnosti
muzejska savjetnica u Gradskom muzeju Drniš

Ivan Meštrović i kulturološki kontekst drniškog kraja,
doktorska disertacija

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Antonija Mlikota
Komentorica: dr. sc. Irena Kraševac, zn. savj.

Disertacija je obranjena 16. rujna 2024.
na Sveučilištu u Zadru pred povjerenstvom:
izv. prof. dr. sc. Dalibor Prančević
nasl. doc. dr. sc. Sandi Bulimbašić
doc. dr. sc. Sofija Sorić

SAŽETAK

Kulturološki kontekst drniškoga kraja u dosadašnjim pregledima života i stvaralaštva Ivana Meštrovića obrađivan je više kao marginalna tema u službi određivanja umjetnikova skromna podrijetla. Detaljnijem istraživanju Meštrovićeve obitelji te drniških kulturnih krugova posvetio se Duško Kečkemet, a analizu arhitektonske ostavštine u Otavicama provela je Zorana Jurić Šabić. Međutim, nedostatak jezgrovitoga sagledavanja svih kulturoloških aspekata drniškoga kraja bio je motiv za izradu ove doktorske disertacije. U prvome djelu pružena je slojevita slika kulturološkoga

konteksta na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće kroz analizu novinskih članaka i pisama te dosadašnjih istraživanja. Imena ljudi zaslužnih za njegovo obrazovanje bila su već poznata, no saznanja o njihovim međusobnim odnosima produbljena su iščitavanjem privatnih korespondencija. Umjetnik je pamtio primljena dobročinstva te s vremenom dolazi do zamjene uloga – sam umjetnik postaje dobročinitelj, bilo da skrbi o kvaliteti života svojih ostarjelih prijatelja poput Šime Grubišića bilo da poklanja svoja djela, kao što je bio slučaj s Nikolom Adžijom. Fond djela poklonjen Nikoli Adžiji postao je temelj današnjega Gradskog muzeja Drniš. U drugome dijelu doktorata provedena je analiza svih vidova umjetničkih ostvarenja Ivana Meštrovića povezanih sa širim drniškim krajem. Nižu se poglavlja o Zbirci Ivana Meštrovića u drniškom muzeju, o javnim spomenicima i manjim zbirkama koje u posjedu imaju njegove radove, potom o arhitektonskim projektima i naposljetku o književnom djelu – zbirci pripovijedaka *Ludi Mile*. Prvi je put provedena slojevita interdisciplinarna analiza pripovjednih tekstova iz kojih su ekstrahirani autobiografski, povijesni i etnografski elementi. ✕

Autori priloga

dr. sc. Josipa Alviž

povjesničarka umjetnosti,
izvanredna profesorica na Odsjeku za povijest umjetnosti
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
josipa.alviz@ffzg.unizg.hr

Lucija Burić

povjesničarka umjetnosti,
asistentica u Institutu za povijest umjetnosti
lburić@ipu.hr

dr. sc. Ivo Glavaš

povjesničar umjetnosti i konzervator,
Ministarstvo kulture i medija,
Konzervatorski odjel u Šibeniku
ivo.glavas@min-kulture.hr

Josip Grozdanić

novinar, filmski kritičar
josogrozsi@yahoo.com

Ena Katarina Haler

arhitektica
enakatarina.haler@gmail.com

dr. sc. Krešimir Karlo

povjesničar umjetnosti i konzervator,
Ministarstvo kulture i medija,
Područna konzervatorska služba Bjelovar
kresimir.karlo@min-kulture.hr

dr. sc. Krasanka Majer Jurišić

povjesničarka umjetnosti,
 pročelnica Službe za nepokretnu baštinu,
 Hrvatski restauratorski zavod
kmajer@hrz.hr

dr. sc. Martina Ožanić

povjesničarka umjetnosti,
 viša stručna savjetnica-konzervatorica,
 Konzervatorski odjel u Zagrebu
martina.ozanic@gmail.com

dr. sc. Mario Pintarić

povjesničar umjetnosti,
 viši asistent na Odsjeku za povijest umjetnosti
 Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci
mario.pint@uniri.hr

dr. sc. Ana Plosnić Škarić

povjesničarka umjetnosti,
 znanstvena savjetnica u Institutu za povijest umjetnosti
aplosnic@ipu.hr

dr. sc. Danko Šourek

povjesničar umjetnosti,
 izvanredni profesor na Odsjeku za povijest umjetnosti
 Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
dsourek@ffzg.unizg.hr

dr. sc. Vlasta Zajec

povjesničarka umjetnosti,
 viša znanstvena suradnica u Institutu za povijest umjetnosti
vzajec@ipu.hr

Kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj

KV
ART
AL

GODINA XXII-1|2-2025

IZDAVAČ:

Institut za povijest umjetnosti

Ulica grada Vukovara 68

10000 Zagreb, Hrvatska

tel: +385 1 61 12 047

faks: +385 1 61 12 742

e-mail: kvartal@ipu.hr

<https://www.ipu.hr/article/hr/81/kvartal-kronika-povijesti-umjetnosti-u-hrvatskoj>

ISSN 1845-4356 [ONLINE IZDANJE]

Kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj

Autori priloga:

Josipa Alviž
Lucija Burić
Ivo Glavaš
Josip Grozdanić
Ena Katarina Haler
Krešimir Karlo

Krasanka Majer Jurišić
Martina Ožanić
Mario Pintarić
Ana Plosnić Škarić
Danko Šourek
Vlasta Zajec

K
M
A
R
T
A
L

ISSN 1845-4356

Nova izdanja—Izložbe—Zaštita baštine—Znanstveni skupovi
—Znanstveni projekti—Disertacije

GODINA XXII-1|2-2025

Kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj

KW

ART

ALL

GODINA XXII-1|2-2025